

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยว
ชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

**The Management of Cultural Tourism: A Case Study of Tourism Potentials
of Nakornchum Community in Muang District, Kamphaeng Phet Province**

สมเกียรติ ชัยพิบูลย์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดินประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

มีนาคม ๒๕๕๑

ชื่อเรื่อง	การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทัศนศึกษา ศักยภาพการท่องเที่ยว ชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ชื่อผู้วิจัย	นายสมเกียรติ ชัยพิบูลย์
ปีการศึกษา	2550

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) ศึกษาสภาพทั่วไป บริบทชุมชนด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร (2) เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร (3) เพื่อศึกษาหาแนวทางและข้อเสนอแนะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่หนึ่ง คือ กลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือน 400 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ค่าสถิติที่ใช้คือ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนกลุ่มที่สอง คือ ผู้นำอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน 12 หมู่บ้าน เทศบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำอาวุโสหรือผู้รู้ของชุมชน ตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ เจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ พัฒนาชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร

ผลการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุม มีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน คือด้านสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวก แต่ยังมีจุดอ่อนที่สิ่งอำนวยความสะดวก ที่ต้องการการปรับปรุงและสร้างให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น

กลุ่มตัวอย่างในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับมาก และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการการมีส่วนร่วมทุกด้านอยู่ในระดับมากในทุกด้าน

ผลการศึกษานโยบายการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนั้น จากการสนทนากลุ่มหรือการจัดเวทีชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนการจัดการไว้ คือ การจัดการด้านโครงสร้างองค์กรการท่องเที่ยว การจัดการบุคลากร การจัดระบบการดำเนินการ และการติดตามตรวจสอบการดำเนินการ

Title	The Management of Cultural Tourism: A Case Study of Tourism Potentials of Nakornchum Community in Muang District, Kampheang Phet Province
Author	Mr. Somkiat Chaipiboon
Year of Study	2007

ABSTRACT

The study aimed at investigating: 1) the general profile of context of cultural tourism of Nakornchum community in Muang District, Kampheang Phet; 2) the cultural tourism potentials of Nakornchum community in Muang District, Kampheang Phet; and 3) the guidelines and alternatives applicable for the development of cultural tourism of Nakornchum community in Muang District, Kampheang Phet. The number of 400 households was sampled for the purpose while a set of questionnaire was made use of as a tool. The data derived was analyzed with the program and presented in terms of frequencies, percentage and means. As for the second group, samples consisted of those official village leaders from 12 villages, municipalities, local governing organizations as well as unofficial leaders like those elderly people from communities, career representatives, government officials working from Community Development Department, Tourism Sports Authority of Kampheang Phet.

The results showed that the tourism potentials of Nakornchum community were appropriate for cultural tourism management; three potentials were entitled as Attractions, Accessibility and Infrastructure. However, some weak points, needed to be improved and increased, were found in the potential of Infrastructure.

The samples in the community were knowledgeable of the community cultural tourism at Much level; most of the samples wanted to have a part to play in all aspects at Much level.

The results regarding appropriate guidelines applicable for the development of the community cultural tourism, the focus-group discussions participated by the local folks had come up with managerial plans for the tourism organization structure, personnel management, system and operating management as well as monitoring.

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากท่านอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ท่านคณบดี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร (ซึ่งท่าน ผศ.ธารทิพย์ ธรรมสอน เป็นผู้ช่วยและผู้ร่วมวิจัยในโครงการวิจัยนี้ด้วย) ท่าน ผศ.ชาติ ตระกูล หัวหน้าโปรแกรมวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ และ ผศ.ดร.เรขา อรัญวงศ์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ที่สนับสนุนทุนการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างสูง

อีกทั้งผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์ศิริพร โสมคำภา และนักศึกษา โปรแกรมวิชาการเงินและการธนาคาร ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ทั้งด้านการลงพื้นที่ภาคสนามและได้มีส่วนร่วมเรียนรู้ค้นหาความรู้จากชุมชนนครชุม

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอระลึกถึงคุณ บิดาที่ล่วงลับ ขอกราบขอบพระคุณ มารดาและนางวัลภา ชัยพิบูลย์ (ภรรยา) ผู้เป็นแรงใจและให้การสนับสนุนผู้วิจัยได้ทำการวิจัยได้สมความมุ่งหวัง และขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลที่ได้จากการวิจัยคงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุมต่อไปในอนาคต หากมีข้อบกพร่องและผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว

สมเกียรติ ชัยพิบูลย์

มีนาคม 2551

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อ	(2)
ABSTRACT	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(4)
สารบัญเรื่อง	(5)
สารบัญตาราง	(7)
สารบัญภาพ	(8)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตและข้อจำกัดในการวิจัย	3
นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 ตรวจสอบเอกสาร	5
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	8
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
กรอบแนวคิดรวบยอด	24
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	25
สถานที่ดำเนินการวิจัย	25
ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	25
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	27

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
วิธีรวบรวมข้อมูล	36
ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	31
วิธีวิเคราะห์ข้อมูล	31
บทที่ 4 ผลการวิจัย	33
บริบทชุมชน	33
ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม	38
ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนนครชุม แบ่งเป็น 5 ตอน	42
ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนครชุม	42
ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนนครชุม	46
ตอนที่ 3 สถานภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนครชุม	46
ตอนที่ 4 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุม	50
ตอนที่ 5 ความคิดเห็นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนนครชุม	52
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	56
สรุปผลการวิจัย	56
อภิปรายผลการวิจัย	60
ข้อเสนอแนะ	62
บรรณานุกรม	63

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนและร้อยละของข้อมูลสภาพทั่วไป	44
2	จำนวนและร้อยละความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนนครชุม	46
3	ระดับความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อสถานภาพปัจจุบันและความคาดหวัง ในการพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนครชุม	48
4	ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุมในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม	51

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย	25
2	แผนที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม	37
3	แผนภูมิโครงสร้างคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบทางการท่องเที่ยว ชุมชนนครชุม	53

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญปัญหา

การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นยังทำให้ความต้องการในเดินทางมีมากขึ้นเช่นกัน ประกอบกับเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ มีการพัฒนาที่ดีขึ้นหลังสงครามโลก ทำให้ประชาชนมีรายได้และเวลาว่างมากขึ้น จึงทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศที่ขยายเพิ่มขึ้นตามลำดับ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยทำให้เกิดความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทั้งการเดินทาง การติดต่อสื่อสาร การให้ความปลอดภัยต่อการเดินทางท่องเที่ยว ทำให้เพิ่มความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว เพราะแหล่งท่องเที่ยวใดที่ไม่มีความปลอดภัย ย่อมไม่เป็นที่นิยมหรือไม่สามารถพัฒนาให้เติบโตได้ องค์การการท่องเที่ยวโลกหรือWTO (World Tourism Organization) ได้พยากรณ์ว่า ในปี ค.ศ.2020 จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศจำนวนถึง 1,600 ล้านคน จะส่งผลให้ทั่วโลกมีผลิตภัณฑ์มวลรวมทั่วโลกเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าจากโลกปัจจุบันเป็นจำนวน 56 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปทั่วโลก

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีการขยายตัวทางการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอย่างมาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญและมีบทบาท โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจได้ถูกจัดอยู่ในระดับต้น ๆ ของการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศ ในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยมีรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถึง 368,000 ล้านบาท โดยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 11.52 ล้านคน และคาดว่าจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวประมาณ 12 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2549

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในระดับสูง มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้กำลังได้รับความนิยมอย่างมาก ซึ่งตามประวัติศาสตร์เมืองกำแพงเพชร มีเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นเมืองที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง เช่น เมืองซากังราว เมืองนครชุม ไตรศรีชัย เมืองเทพนคร และเมืองกนทที นอกจากนี้เมืองกำแพงเพชรยังเป็นเมืองที่สองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้ครองเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวชิรปราการ ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่ากำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านของสุโขทัยมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง เดิมเรียกชื่อว่า เมืองซากังราวและมีเมืองบริวารรายล้อมอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น

ไตรตรึงษ์ เมืองเทพนคร การที่กำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านรับศึกสงครามในอดีตอยู่เสมอจึงเป็นเมืองยุทธศาสตร์มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย เช่น กำแพงคูเมือง ป้อมปราการ วัด โบราณสถาน และมีหลักฐานให้สันนิษฐานว่าเดิมเคยเป็นเมืองที่ตั้งของเมืองสองเมือง คือ เมืองชากังราว และเมืองนครชุม โดยเมืองชากังราวสร้างขึ้นก่อนตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง พระยาเลอไท กษัตริย์องค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์สุโขทัย เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1890 ต่อมาสมัยพระเจ้าลิไท กษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์สุโขทัยได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นทางฝั่งตะวันตกของลำน้ำปิง คือเมืองนครชุม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมปฐมบรมราชาได้ทรงบันทึกเรื่อง กำแพงเมืองไว้ว่า เป็นกำแพงเมืองที่เก่าแก่มั่นคงและยังมีความสมบูรณ์มาก และเชื่อว่าสวยงามที่สุดในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2459 ได้เปลี่ยนเมืองกำแพงเพชร เป็นจังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันจังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง เพราะมีโบราณสถานเก่าแก่ ซึ่งก่อสร้างด้วยศิลาแลงหลายแห่งรวมอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2534 จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมสหประชาชาติ หรือ UNESCO

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าจังหวัดกำแพงเพชร มีหลายเมืองที่มีความสำคัญและมีชื่อระบอบอยู่ในจารึก แต่ในการวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งศึกษาเมืองนครชุม ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลนครชุมปัจจุบัน เมืองนครชุมเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีประวัติความเป็นมาที่ชัดเจนและยาวนาน มีโบราณสถานและโบราณวัตถุปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นมากมาย เมืองนครชุมตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มบริเวณปากคลองสวนหมากทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ตรงกันข้ามกับเมืองกำแพงเพชร ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวรี ไปตามสายแม่น้ำปิง กว้างประมาณ 400 เมตร ยาวประมาณ 2,900 เมตร กำแพงเมืองเป็นคันดิน 3 ชั้น เช่นเดียวกับเมืองสุโขทัย ซึ่งแสดงได้ว่าเป็นเมืองในสมัยเดียวกัน กำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออกเริ่มจากบริเวณปากคลองสวนหมากผ่านชุมชนที่อยู่อาศัยไปทางทิศใต้ของสะพานกำแพงเพชร สิ้นสุดตรงบ้านหัวยาง ส่วนกำแพงเมืองทางทิศใต้เป็นแนวขนานไปกับถนนที่แยกจากถนนพลโยธินไปยังสะพานกำแพงเพชรที่ข้ามลำน้ำปิง อีกทั้งตำบลนครชุมยังเป็นชุมชนที่มีชีวิต มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีการสืบทอดและต่อเนื่องของชุมชนที่มีความหลากหลาย ผสมกลมกลืน ดังนั้นการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนกรณีศึกษา : ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร จึงเพื่อศึกษาสภาพทั่วไป บริบทชุมชน ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเพื่อหาแนวทาง ข้อเสนอแนะในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาสภาพทั่วไป บริบทชุมชนด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อศึกษาหาแนวทางและข้อเสนอแนะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบสภาพทั่วไป บริบทชุมชนด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
2. ทราบถึงศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
3. ได้ทราบแนวทางและข้อเสนอแนะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ตำบลนครชุม ตั้งแต่หมู่ที่ 1 – หมู่ที่ 12 เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา และเป็นที่ ๆ ดำเนินการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็นต่าง ๆ จากประชาชนในแต่ละชุมชน
2. การวิจัยเป็นทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ๆ ได้ใช้เครื่องมือร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ด้วย คือ แบบสอบถาม ประเด็นการสัมภาษณ์ และประเด็นการสังเกต

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชนนครชุม หมายถึง หมู่บ้านตั้งแต่หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 12 ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ หรือการประกอบอาชีพ รวมถึงการนำเสนอโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนสถาน ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ระบบการผลิต ระบบความสัมพันธ์และระบบคุณค่า ของชุมชนและการส่งผลต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการดำเนินงานจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยอาศัยปัจจัยด้าน วัฒนธรรมชุมชน การพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชน

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว โดยอาศัยลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวทางด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- 2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวกและปลอดภัย
- 3) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวและชุมชนในระหว่างการท่องเที่ยวหรือเที่ยวชม
- 4) ความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขาที่สะอาด บิมน้ำมัน ร้านสะดวกซื้อ ถนน ที่จอดรถ ร้านค้าชุมชน รถโดยสารสาธารณะ ป้ายหรือเอกสารชี้เส้นทางและจุดสำคัญ

บทที่ 2

ตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีแนวความคิดและทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

Adhikary M. (1995) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการไว้ใน Management of Ecotourism ดังนี้

1. Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็น ถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุมและขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อที่จะสามารถหากลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำไปสู่เป้าหมายนั้น

2. Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กร ซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะต้องเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม โครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วย ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information)

3. System หมายถึง ระบบในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกัน และมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4. Staff บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. Skill ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญ งานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่าง คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการ ที่จะทำให้การทำงานต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าจะทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างว่าคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งความรู้ นั้นอาจเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวควรมีทั้งความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6. Style หมายถึง การรวมตัวกันระหว่าง Staff และSkill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

6.1 Top down style หมายถึง การสั่งการจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง หรือจากผู้บังคับบัญชา รูปแบบนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่พอใจเพราะไม่ชอบถูกสั่งให้ทำตามแต่มักจะชอบมีเหตุผลที่มีส่วนร่วมพูดคุยให้คำแนะนำมากกว่า

6.2 Democratic Style หรือ Bottom – up ซึ่งตรงข้ามกับรูปแบบแรก รูปแบบนี้จะเป็นการร่วมกันในการวางแผนการจัดการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายจึงมักประสบผลสำเร็จในการจัดการ

7. Share หมายถึง การแบ่งปันเวลาการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

สุดาพร วรพล (2540) ได้สรุปประเด็นสำคัญจากการเข้าร่วมการประชุมนานาชาติเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ International Conference on Tourism and Heritage Management ณ เมือง ยอกยาคร์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ไว้ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน ถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์ และทางด้านจิตใจของคน ในชาติ ดังนั้นจำเป็นต้องได้รับการจัดการที่ละเอียดอ่อนรอบคอบ โดยเฉพาะเมื่อจะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะหากดำเนินการโดยขาดความระมัดระวังแล้ว จะทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์กับกลุ่มผู้ประกอบการ

2. สถานที่ที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้รัั้น จะต้องเป็นแหล่งที่ให้ประสบการณ์ที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ ที่น่าพึงพอใจ รวมทั้งเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้ด้วย

3. ควรให้ภาคเอกชน ซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่มาแล้ว ได้เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ในเรื่องของการจัดการทำป้ายอธิบายในแหล่งและการจัดการนักท่องเที่ยวด้วย

4. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมควรได้รับการพิจารณาทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ การเป็นแหล่งความรู้ และการบริการที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวควบคู่กันไป

5. ควรให้ความสำคัญกับการจัดการจัดทำป้ายอธิบายแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ให้กับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีความด้อยในเรื่องของสื่อ การฝึกอบรม วิธีการ ตลอดจนการจัดการก่อน เนื่องจากแหล่งมรดกในประเทศเหล่านั้น มักจะยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนมิใช่สิ่งที่ได้รับสืบทอดกันมาแต่อดีต ดังนั้นจึงควรจะทำป้ายให้ดึงดูดใจผู้เยี่ยมชม โดยทำให้มีมิติแทนที่จะให้มองด้วยตาเท่านั้น

นอกจากนี้ในการประชุม International Conference on Tourism and Heritage Management ดังกล่าว ยังได้สรุปถึงแนวทางการบริหารจัดการทางด้านมรดกของชาติกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ไว้ ดังนี้

1. ผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นควรรวมตัวกันเพื่อสร้างข่ายงานด้านมรดกทางวัฒนธรรม แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ สังคมทุกระดับควรจะได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวและโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับมรดกประเภทนี้ด้วย

2. ควรเข้าใจว่าชุมชนคือใคร และวิถีทางใดบ้างที่จะสามารถทำให้พวกเขาเข้าใจถึงผลที่จะได้รับทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อที่ได้หันมาให้ความร่วมมือในการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เช่น เมื่อจะมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ใดก็ตามควรมีการเผยแพร่ผ่านสื่อของท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจถึงทุกส่วนในชุมชน

3. นักท่องเที่ยวควรได้รับทราบข้อมูล เกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนจะไปเยือนก่อน เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่จะได้รับเมื่อเดินทางไปถึงสถานที่จริง

4. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาจิตสำนึกของชุมชน และเตรียมให้พวกเขามีทักษะพร้อมที่จะเข้าร่วมพัฒนาและปฏิบัติงานทางการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

5. สิ่งที่จะนำไปปฏิบัติต่อการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จะต้องผ่านการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่นก่อน เช่น เมื่อมีการบัญญัติกฎหมายใดขึ้นมาต้องประกาศให้ทราบกันทั่วไป และมีการบังคับใช้อย่างจริงจัง หากมีการประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เกี่ยวกับโครงการด้านการท่องเที่ยว ผู้ดำเนินการอภิปรายก็ควรวางตัวเป็นกลาง แทนที่จะให้การสนับสนุนการพัฒนาโครงการนั้น

พจนานุกรม (2541) ได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนองและสามารถพัฒนาสู่กระบวนการพัฒนาดังคมแบบยั่งยืนได้ ภายใต้มิติต่าง ๆ ดังนี้

1. มิติด้านสิ่งแวดล้อมกิจกรรมนี้ ควรก่อให้เกิดความรู้ และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด
2. มิติด้านการเมือง กิจกรรมนี้ควรเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับล่าง โดยการสร้างกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
3. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม กิจกรรมนี้ควรสร้างสรรค์การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรม (เมือง – ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งเท่าทันต่อวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างไร้รากฐาน
4. มิติด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมนี้ควรนำไปสู่การกระจายรายได้ และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้เกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาและควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ภายใต้มิติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

วรรณพร วนิชชานุกร (2540) เสนอว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับ คือ ระดับแนวนอนซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ ซึ่งการบริหารดำเนินงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- ควบคุมบริหารให้เป็นไปตามแผนแม่บทที่วางไว้ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- จัดให้มีคู่มือการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานทั้งของเจ้าหน้าที่ในภาครัฐและเอกชน
- มีการกำหนดมาตรฐานทางสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้มาตรฐานนั้น
- มีการกำหนดดัชนีทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน
- ให้มีการศึกษาและฝึกอบรมบุคคลกรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้มีสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2538) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรือ อาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน โดยได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ 2 ลักษณะคือ

1. วัฒนธรรมในลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ ที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระบบ ความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี

2. วัฒนธรรมในลักษณะสิ่งประดิษฐ์และสถาปัตยกรรม เป็นต้นว่า อาคารบ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน

สุพัตรา สุภาพ (2536) ได้สรุปไว้ว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และได้แบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic objects) คือ วัฒนธรรมที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ภาพเขียน เครื่องจักร โบสถ์ วิหารและส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย ตัวเลข เป็นต้น

2. องค์กร (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว วัด สหประชาชาติ

3. องค์กรพิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด แต่งงาน บวชนาค ตาย ซึ่งศาสนาก็เข้ามามีอิทธิพลอยู่บ้าง รวมถึงพิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร

4. องค์กรคติ (Concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเหตุจึงเกิด การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่

งามพิศ สัตย์สงวน (2543) ได้กล่าวว่า นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม ได้ชี้แนะไว้ว่า วัฒนธรรมคือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมทั้งผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้และนักมานุษยวิทยาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อทำความเข้าใจประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งเข้าใจตัวเองและสังคม นอกจากนี้ยังได้รวบรวมความหมายของวัฒนธรรมจากนักมานุษยวิทยาอีกมากมาย ดังต่อไปนี้

Edward Tylor (1871) ได้นิยามคำว่าวัฒนธรรมอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า “วัฒนธรรมคือ สิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่น ๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม”

C. Kluchohn and W.H. Kelly (1948) นิยามวัฒนธรรมว่า “คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อาจเป็นสิ่งที่มีความหมายหรือไม่มีเหตุผลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติหรือพฤติกรรมของมนุษย์”

C.S. Coon (1954) นิยามว่า “วัฒนธรรม คือ ผลรวมทั้งหมดของวิธีต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ และมีการถ่ายทอดจากชั่วชีวิตหนึ่งไปอีกชั่วชีวิตหนึ่งโดยการเรียนรู้”

M.J. Herskovits (1955) ได้นิยามวัฒนธรรมสั้น ๆ ว่า “คือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา”

Ralph Linton (1955) นิยามวัฒนธรรมว่า “คือกลุ่มคนที่จัดระเบียบแล้วที่มีแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ อันเป็นลักษณะของสังคมที่เฉพาะสังคมหนึ่ง”

A.L. Kroeber (1953) ได้นิยามวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมประกอบไปด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่ได้มา โดยการเรียนรู้และที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยใช้ระบบสัญลักษณ์นั้น เป็นผลสำเร็จที่แตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่าง ๆ วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ส่วนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วย ความคิดตาม ประเพณี และค่านิยมที่ติดตามมา ระบบวัฒนธรรมนั้นอาจพิจารณาในแง่หนึ่งว่าเป็นผลผลิตของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการกระทำต่อ ๆ ไป”

David Bidney (1968) นิยามวัฒนธรรมว่า “เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้ หรือเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการอบรมสั่งสอน รวมทั้งความคิดของปัจเจกชนต่าง ๆ ภายในสังคมนั้น และความฉลาดเฉลียว ศิลปะความคิดทางสังคมและสถาบันที่สมาชิกของสังคมมักยอมรับร่วมกัน และที่สมาชิกพยายามปฏิบัติตาม”

J.f. Cuber (1968) นิยามวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมคือแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และยังรวมผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น ทักษะ ค่านิยม สิ่งของต่าง ๆ ที่คนทำขึ้นและความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม

งามพิศ สัตย์สงวน (2543) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ มีรูปร่าง ขนาด และน้ำหนักแตกต่างกันไปตั้งแต่ จอบ เสียม มีด หม้อ บ้าน รถยนต์ รถไฟ ไปจนถึงเครื่องจักรกล ประเภทต่าง ๆ

2. สถาบันสังคม คือส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคมคือหัวใจของวัฒนธรรม สถาบันสังคมแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข เป็นต้น

2.1 วัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดระเบียบในสังคม ซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการ และบางอย่างไม่เป็นทางการ

2.2 ศาสนา ในหลักศาสนาจะมีข้อห้ามต่าง ๆ เช่น ศาสนาพุทธมีศีล 5 ศีล 8 ศาสนาจึงช่วยควบคุมทางสังคมอย่างสำคัญ

- ความเชื่อทางสังคม คือระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ในสังคมคนจำนวนมากเชื่อในนรก สวรรค์ บุญ บาป การทำบุญ และโลกหน้า ความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบได้

- ค่านิยม คือ มาตรฐานที่ใช้วัดค่าสิ่งใดมีค่าในสังคมบ้าง เมื่อสิ่งใดมีค่า คนก็อยากมีอยากเป็นอยากได้ ความเชื่อในค่านิยมของสังคม ทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมได้

- ประเพณี แต่ละสังคมมีประเพณีที่ปฏิบัติติดต่อกันเป็นเวลายาวนาน เช่น ลอยกระทง เข้าพรรษา เป็นต้น เมื่อคนทำตามประเพณีจะทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

- กฎหมายคือ การควบคุมทางสังคมโดยตรง กฎหมายมีความสำคัญมากในสังคมสมัยใหม่ เพราะทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมได้อย่างดี

3. ศิลปะในที่นี้หมายถึงการสร้างสรรคผลงานในด้านต่างๆ เช่น กิจกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ทัศนกรรม ดนตรี การละคร นาฏศิลป์และวรรณกรรม เป็นต้น

4. ภาษา คือระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารต่อกัน ภาษาในที่นี้หมายถึงภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกิริยาท่าทางต่าง ๆ ด้วย

5. พิธีกรรม เน้นเฉพาะพิธีที่ต้องทำในแต่ละขั้นตอนของประเพณี เช่น ในงานศพ ประกอบไปด้วยพิธีที่ทำในช่วงเวลาที่ต่างกันไป

ยศ สันตสมบัติ (2540) สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการด้วยกันคือ

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned) ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (Enculturation) ซึ่งรวมทั้งการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับสั่งสมมาจากการเป็นสมาชิกสังคม จากกระบวนการต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ว่าตนควรมีพฤติกรรมอย่างไรในแต่ละสถานการณ์

3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นเงินตรา สัญญาณไฟจราจร หรือสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น และรวมถึงภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อความหมาย ทั้งหมดนี้สามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไปได้

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้สังคมทำงานไปได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญก้าวหน้าและความอยู่รอดของมนุษย์

5. วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับสิ่งมีชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว ซึ่งอาจแสดงได้ในรูปแบบของศาสนา พิธีกรรม แนวความคิดพื้นฐาน ของระบบการเมือง ก่อให้เกิดสร้างสถาบัน หรือองค์กรขึ้นมาเพื่อรองรับการนิยามความหมายต่าง ๆ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ที่อาจจะมีสาเหตุมาจากความคิดและค่านิยมที่มาจากวัฒนธรรมอื่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความพยายามที่จะควบคุมธรรมชาติและใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอดมัลย์ ราชภัณฑ์จารักษ์ (2544) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า วัฒนธรรมมีความหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อช่วยในการดำรงอยู่ในโลก อาจเป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้สอย ตลอดจนความรู้และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม จริยธรรม ศาสนา ความเชื่อ ศิลปหัตถกรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งระบบความรู้ ความคิด หรือความเชื่อจนถึงการยอมรับปฏิบัติกันมาเป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไป ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Greenwood (1982) กล่าวว่า “ทั้งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวทางมนุษยชาติล้วนแล้วแต่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรง โดยมีโอกาสได้สัมผัสวัฒนธรรมที่แท้จริงของชาติต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด”

McIntoch and Goeldne (1984) กล่าวว่า” การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อให้เข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้ และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต

Smith (1989) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทำให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่ผ่านมา ๆ มาที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมาหากิน และการแต่งการ เป็นต้น

Howell (1993) กล่าวว่า คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะเรียนรู้หาประสบการณ์และความบันเทิง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเห็นว่า คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ก็สามารถเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล

Pigram (1993) กล่าวว่า สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องของความแตกต่างในวิถีชีวิต การแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

Reisinger, (1994) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความสนใจพิเศษในการสืบค้นและแสวงหาประสบการณ์การมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความงาม สติปัญญา อารมณ์และจิตใจ

Philip Feifan Xie & Geoffrey Wal (2000) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม และนำพาผู้คนจากดินแดนและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันมาพบปะซึ่งกันและกัน

โครงการวิถิทรศน์: วิถิไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (2540) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการสำหรับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กสร้างภูมิปัญญาของกลุ่มไปศึกษา ไปดูตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จักการเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชน มีความสุขจากการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อชาวบ้าน ไปซื้อทุกอย่างที่ขวางหน้า

ประการที่สอง ต้องให้การศึกษ โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีทางหลีกเลี่ยงนักท่องเที่ยวไปได้ จึงควรให้การศึกษแก่เยาวชนว่า จะเผชิญสถานการณ์นี้อย่างไร จะได้ประโยชน์ เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมได้อย่างไร หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควรมีหลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกัน ไม่ให้มีการเสพยาขายที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพรู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่รู้เรื่องภาษาอย่างเดียว มักคุเทศก์ต้องมีความรู้เป็นวิทยากร ไม่ใช่คนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง

ประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของเราเองด้วย ต้องมีพื้นฐานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้มาเยือนจะละเมิดมิได้ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวชาติอื่นก็ไม่เคารพเช่นกัน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ผสมผสานกัน

Mill & Morrison (1992) กล่าวโดยสรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) ในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หรือบริการอื่น ๆ ปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) ในเรื่องระบบการสื่อสาร และสาธารณูปโภค การขนส่ง (Transportation)

McIntosh & Goeldner (1986) ได้ให้ความเห็นตรงกันว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติ ปัจจัยพื้นฐาน ระบบการขนส่ง สิ่งอำนวยความสะดวก การต้อนรับอย่างมิตรไมตรี และทรัพยากรท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

Mill (1990) ได้กล่าวคล้ายคลึงกันว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการคือ สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก การขนส่ง และการต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี

Burkart & Medlik (1981) กล่าวโดยสรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ (Amenity)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวโดยสรุปว่า การที่จะให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรใด ๆ ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถานที่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มีบริการอำนวยความสะดวก น้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พักแรม อาหาร นันทนาการ จำหน่ายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกัน ระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่

ในการพัฒนาสถานที่ใดสถานที่หนึ่งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เนื่องจากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีความเปราะบาง การยอมรับให้มีการถ่ายเท หรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างเจ้าของชุมชนกับนักท่องเที่ยวภายนอกชุมชนที่มากเกินไปอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิถีชุมชนแบบดั้งเดิมได้ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาถึงความสามารถในการรองรับทั้งทางด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านนิเวศวิทยาเพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดผลเสียต่อชุมชน หรือเกิดให้น้อยที่สุดในภายหลัง จากความเป็นไปได้ที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงควรจะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยมีผู้ให้แนวคิดไว้หลายท่านแตกต่างกัน ดังนี้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. จิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่

2. จิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ด้อยค่า ซึ่งได้แก่ ระบบนิเวศน้ำ อากาศ รวมถึงการท่องเที่ยวและกำจัดขยะมูลฝอย

3. จิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไปเมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนท้องถิ่นจนเกิดความไม่พอใจของประชาชน

4. จิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในสังคม ไม่กระทบต่อการลงทุนและการดำรงชีพของประชากร

สันติ ชูดิษฐา (2530) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งการท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ปัจจัยที่จำเป็นต้องคำนึงถึงเพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี มีอยู่ 3 ประการคือ

1. สारูป (Image) ของพื้นที่ หมายถึงหัวใจหรือตัวแทนของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในความคิดความรู้สึกของนักท่องเที่ยว สารูปของการท่องเที่ยวเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้คำนึงถึงและพอใจที่จะได้เดินทางมาสัมผัส มาชื่นชม ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่หากไม่คำนึงถึงสารูปของพื้นที่ อาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียสารูปเดิมไป ย่อมจะมีผลกระทบต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยวตัดสินใจที่ไม่มายังแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้อีก การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ

2. จิตจำกัดขั้นต่ำ (Thresholds) หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยวขั้นต่ำสุดที่จะมาอุดหนุน หรือใช้บริการต่าง ๆ ในพื้นที่ การพัฒนาพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงแรม การปรับปรุง ถนน การสร้างร้านอาหาร ล้วนต้องใช้เงินทุน และจะต้องมีผลตอบแทนในการลงทุน โดยเก็บค่าบริการทางการท่องเที่ยว จิตจำกัดขั้นต่ำคือดัชนีชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของกิจกรรมและบริการทางการท่องเที่ยวที่จะลงทุนพัฒนาขึ้นมาว่าควรจะมีจำนวนหรือระดับเท่าใดถึงจะคุ้มค่ากับกำลังเงินที่ลงไป ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงจิตจำกัดขั้นต่ำเพื่อไม่ให้เกิดการลงทุนและงบประมาณเกิดความสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์

3. ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จำเป็นต้องคำนึงถึง แต่ในอดีตที่ผ่านมายังมิได้รับความสนใจหรือให้ความสำคัญหรือให้ความสำคัญมากเท่าที่จำเป็น จิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่คือการที่มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใด ๆ ก็ตาม ในระดับที่มีความเหมาะสมต่อสภาพและความสมดุลของพื้นที่ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม เวลา และ สถานที่ อีกทั้งยังมีความแตกต่างกันตามเกณฑ์และปัจจัยที่นำมาพิจารณา เช่น ขนาดของพื้นที่ การปล่อยของเสีย การรักษาทรัพยากรในพื้นที่ ตลอดจนจิตความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและของพื้นที่ เป็นต้น รวมถึงความสามารถและโอกาสในการบริหารจัดการ การควบคุมดูแลป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ

สุดาพร วรพล (2538) ได้กล่าวถึงเรื่องจิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ว่า ควรทำให้การท่องเที่ยวเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ต้องช่วยกันคิดว่าจะจัดการอย่างไรให้การท่องเที่ยวมีประโยชน์มากกว่าโทษ โดยต้องคำนึงถึง 3 M ได้แก่

1. Minimum คือ การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยที่สุดควรมีจำนวนเท่าใดซึ่งการกำหนดเช่นนี้จะเหมาะกับการท่องเที่ยวบางประเภทที่รับนักท่องเที่ยวมากไม่ได้

2. Mid – Tourism เป็นการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย ซึ่งอยู่ในระดับกลาง ๆ ของจิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

3. Mass – Tourism จิตความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีไม่เท่ากัน จึงควรมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะเข้ามาเที่ยวชมในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับการจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541) ได้แบ่งรูปแบบในการบริหารจัดการการพัฒนาในพื้นที่ในปัจจุบันไว้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การบริหารจัดการโดยรัฐฝ่ายเดียว โดยเป็นการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่โดยที่รัฐเป็นผู้ปฏิบัติจัดทำเองทั้งหมด ไม่มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

2. การบริหารจัดการโดยรัฐร่วมกับชุมชน โดยเป็นการบริหารจัดการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ

3. การบริหารจัดการโดยเอกชน โดยมีลักษณะเป็นการมอบภารกิจ หรือโอนกิจการบางส่วน หรือทั้งหมดให้เอกชนเป็นผู้ปฏิบัติจัดทำแทน

การทำงานบริหารท้องถิ่นจะให้ภาคเอกชน ประชาชน หรือหน่วยงานอื่นของภาคีรัฐบาลเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น ก็จะต้องควบบทบาท อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย

และความสามารถของแต่ละฝ่าย โดยการร่วมมือสามารถทำได้หลายรูปแบบตามความถนัดของแต่ละฝ่าย

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ดีกว่าผู้อื่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของตัวเอง

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่ง บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (อ้างแล้ว) ได้จำแนกผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นไว้เป็น 4 ด้าน คือ

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างงาน การเพิ่มรายได้ การกระตุ้นการผลิต และการแก้ปัญหาดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ส่วนผลกระทบ ได้แก่ ปัญหารายได้ไม่ต่อเนื่อง เพราะฤดูกาลของการท่องเที่ยว คุณภาพแรงงานไม่เหมาะสมกับระบบการผลิตผลิตภัณฑ์ ราคา และการบริการ อาจมีการแย่งชิงผลประโยชน์ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาด้านทุนอื่น ๆ เช่น แรงงาน ที่ดิน เงิน การใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศ เป็นต้น

2. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสังคม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแผนการประกอบอาชีพ ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพ สร้างความสามัคคี ป้องกันการอพยพย้ายถิ่น เสริมสร้างการศึกษา สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมท้องถิ่น ปัญหาการหลอกหลวงนักท่องเที่ยว มีการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนอื่นเข้ามา ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น

3. ผลกระทบของนักท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจที่ดีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความรัก ความหวงแหน ภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือฟื้นฟูสืบทอด และอนุรักษ์วัฒนธรรม ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ การเกิดปัญหาการขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยม รูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่น การลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปวัตถุ การทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น การทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น ช่วยรักษา พัฒนา ปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน และค้นคว้าหาแนวทางรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในทางลบ ได้แก่ เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางชีวภาพ เกิดปัญหามลภาวะ ปัญหาการทรุดตัวของดิน การทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

ภราเดช พัทฒวิเชียร (อ้างใน สรัสวดี อาสาสมัครพกิจ, 2542) กล่าวไว้ว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยความอดทนและตั้งใจจริง รวมทั้งต้องสร้างความเข้าใจให้แก่ภาครัฐกิจด้วยว่า สังคม ธรรมชาติ วัฒนธรรมเป็นทุนด้วย หากไม่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แล้วจะพบกับปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้การประกอบธุรกิจไม่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อ้างใน กฤษดา ยะการ, 2540) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า “แนวความคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนัก ในสภาวะสังคมปัจจุบัน”

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. ร่วมคิดค้น สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ
4. ร่วมตัดสินใจในการ ใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ใช้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม
5. ร่วมหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชน ชีตความสามารถของตนและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2537) ได้อธิบายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ กระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

อนรรักษ์ ปัญญานูวัฒน์ (2542) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนนั้น อาจจะพิจารณาจาก ประเภท และระดับของการมีส่วนร่วม ประเภทการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) และการติดตามประเมินผล ส่วนระดับการมีส่วนร่วมนั้น อาจจะวัดได้จากระดับของความถี่ของบุคคล องค์กรที่ร่วมกิจกรรม ความพึงพอใจ ระดับของเป้าหมายที่พึงได้ และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเภทที่กล่าวมาแล้ว

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนตรชนก นันท์ (2544) ศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน พบว่าด้านองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนวัดพระบาทห้วยต้มในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แต่มีจุดอ่อนอยู่ 2 จุดในองค์ประกอบสิ่งอำนวยความสะดวก คือ การให้บริการอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่หลากหลาย และการขาดการให้บริการด้านข้อมูล ส่วนแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ร่วมกันวางแผนการจัดการไว้ 4 ด้าน คือ การจัดการด้านการจัดการ โครงสร้างองค์กรการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดการระบบการดำเนินงานและการจัดรายการนำเที่ยว แต่พบว่ามีข้อจำกัดคือ ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนแห่งนี้ เพราะยังไม่มี การประชาสัมพันธ์เพียงพอส่งผลให้ชุมชนยังไม่มีโอกาสฝึกทักษะในการลงมือปฏิบัติการ

รัฐทิติยา หิรัณยหาค (2544) แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ได้เสนอเลือกแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้เลือกแนวคิดทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เลือกรูปแบบชุมชนบริหารจัดการเองโดยมีองค์กรภายนอกสนับสนุนให้คำปรึกษา และได้มีการวางแผนการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ยังมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะของการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

มธุรส ปราบไพรี (2543) ได้ศึกษาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่าชาวไทยทรงดำมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว โดยพบว่าศักยภาพของชุมชนคือ การรวมกลุ่มการทำงานของสมาชิกโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยมีผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ชุมชนที่สามารถเกิดการสืบทอดและถ่ายทอด โดยเฉพาะระบบอุดมการณ์ของชุมชน การดำเนินรูปแบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ และการเปิดโอกาสให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วม เพื่อตัดสินใจร่วมกันอย่างสมัครใจและยุติธรรม นอกจากนี้ชุมชนยังประกอบไปด้วยศักยภาพด้านลักษณะภูมิประเทศ การคมนาคม วัฒนธรรม สิ่งปลูกสร้าง และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ที่สามารถพัฒนาให้

กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้ ส่วนปัจจัยที่มีผลในการทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพ ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็งโดยได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและมีผลต่อความเป็นชุมชนไทยทรงดำและระบบเครือญาติ 2) การพึ่งตนเองของชุมชน โดยการจัดปัจจัยภายในชุมชนที่มีอาชีพและรายได้โดยเห็นว่าการท่องเที่ยวคืออาชีพเสริมจึงไม่เกิดการพึ่งพาการท่องเที่ยว การมีผู้อาวุโส ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ได้รับความเคารพนับถือจากชุมชนและเป็นผู้ที่มีความรู้ จึงทำให้ชุมชนต่างมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน และ 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่ระดับของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร จนถึงการรับประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกโครงการซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนทำให้เกิดการยอมรับต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

นิฐริน ไล่พันธ์ (2544) ศึกษาเรื่องศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ด้านการให้คำปรึกษาและสร้างจิตสำนึก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการ และด้านการส่งเสริมการลงทุน

สุทธิชัย อบอุ่น (2540) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยด้านสถานการณ์แวดล้อม และพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการบริหารและการมีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายทางการท่องเที่ยวกับชุมชนและรัฐ มีศักยภาพมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการบริหาร ขาดการวางแผนรองรับการท่องเที่ยวและไม่ได้มีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายทางการท่องเที่ยวทั้งจากชุมชนและรัฐ

ทับทิม สุวรรณประภา (2541) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการคาดหวังและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าสภาพของแหล่งท่องเที่ยวยังประสบปัญหาที่ไม่รุนแรง จึงยังไม่ต้องการให้มีการพัฒนาฟื้นฟูสภาพถ้ำเชียงดาว ซึ่งอาจเป็นเพราะแหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาแล้วจะส่งผลให้ตนไม่มี

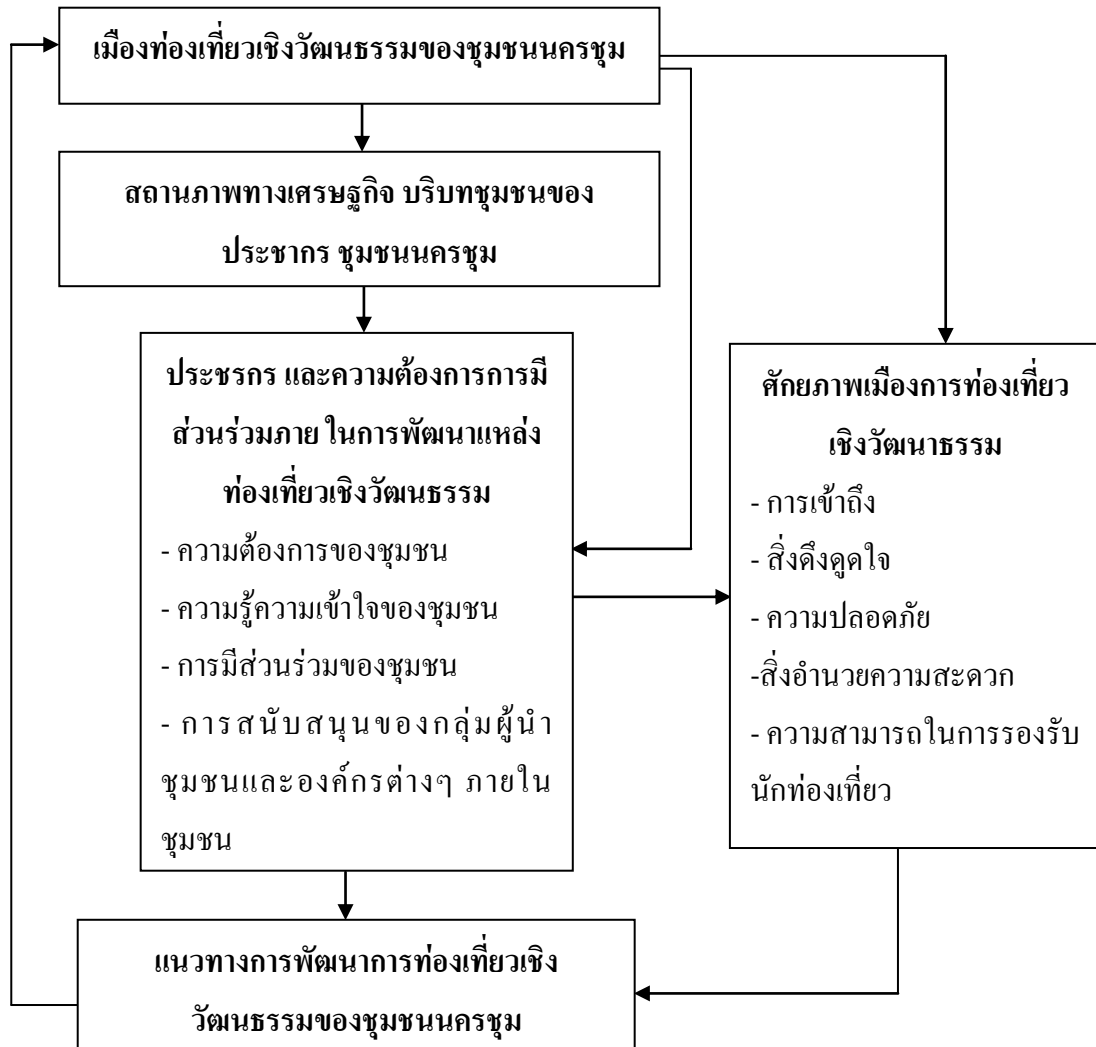
งานทำ แต่ถ้าหากจะมีการพัฒนาประชาชนก็มีความต้องการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

วิระชัย มงคลพันธ์ (2542) ได้ศึกษาความต้องการและความพร้อมของประชาชนท้องถิ่นในการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง อำเภอลี่ จังหวัดลำพูน พบว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไม่ต้องการให้บริการด้านพาหนะรับ – ส่ง ไม่ต้องการให้บริการที่พัก ไม่ต้องการจัดบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ขาดความรู้ด้านสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ขาดความพร้อมด้านเงินทุนและทรัพยากรที่ใช้ประกอบการให้บริการด้านการท่องเที่ยว และไม่มีใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

อุดมศักดิ์ วงศ์พันธุ์ (2541) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนชนบทในการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ พบว่าเกิดจากกลไกและเงื่อนไขการพึ่งตนเองทางสังคม ได้แก่ เครือญาติ กลุ่มของเพื่อนบ้านและผู้รู้ ทักษะวัฒนธรรมได้แก่ระบบความเชื่อ ภูมิปัญญาของชุมชนและกลไกด้านการศึกษา ได้แก่ พ่อแม่ ผู้อาวุโส ครูและเพื่อนที่ทำหน้าที่ทำให้เกิดการสืบทอดและการแลกเปลี่ยนความรู้ คุณค่าและความเชื่อ เงื่อนไข ได้แก่ ความเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้าน ความเชื่อและภูมิปัญญา การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมชุมชนและวัฒนธรรมทุนนิยม

เดชา ไต้สูงเนิน (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการท่องเที่ยวเกษตรกรรมศึกษาบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นใน 3 พื้นที่คือ บริเวณศูนย์ท่องเที่ยวเกษตรม่วงคำ บริเวณถนนเชื่อมต่อระหว่างม่วงคำกับบ้านโป่งแยงใน และบริเวณบ้านผานกกก ปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว มีสาเหตุมาจาก การมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวไม่ชัดเจน เจ้าหน้าที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารงาน ด้านการท่องเที่ยว ขาดงบประมาณ ขาดบุคลากร ขาดการประสานงานและความร่วมมือระหว่างองค์กร และเกิดความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน ดังนั้นสิ่งที่จะต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน คือ การประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนในท้องถิ่นและองค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ต้องเร่งสร้างความสามัคคีเพื่อเพิ่มการต่อรองทางการตลาดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตรให้มากยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณที่มุ่งศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อหาแนวทางจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในประเด็นการศึกษา คือ ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

สถานที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ทำการวิจัยชุมชนนครชุมหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 12 และโดยเฉพาะชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านวังยาง หมู่ที่ 2 บ้านห้วยยาง หมู่ที่ 3 บ้านปากคลองใต้ หมู่ที่ 4 บ้านปากคลองกลาง หมู่ที่ 5 บ้านนครชุม หมู่ที่ 6 บ้านสว่างอารมณ์ หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งสวน หมู่ที่ 8 บ้านคลองแม่ลายเหนือ หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งเศรษฐี หมู่ที่ 10 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 11 บ้านหวังใหม่ หมู่ที่ 12 บ้านเนินสำราญ

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่ได้ทำการศึกษาในเชิงปริมาณร่วมด้วย เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ศักยภาพ และความต้องการพัฒนาของชุมชนในภาพรวมผ่านกลุ่มตัวอย่าง จึงมีการกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. การกำหนดประชากร เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย คนในท้องถิ่นที่อยู่อาศัยชุมชนนครชุมกลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังต่อไปนี้

1) ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 12 หมู่บ้าน ในเขตตำบลนครชุม ได้แก่

(1) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านวังยาง

(2) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านห้วยยาง

- (3) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านปากคลองใต้
- (4) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านปากคลองกลาง
- (5) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านนครชุม
- (6) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านสว่างอารมณ์
- (7) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านทุ่งสวน
- (8) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านคลองแม่ลายเหนือ
- (9) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านทุ่งเศรษฐี
- (10) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านโนนม่วง
- (11) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านหวังใหม่
- (12) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านเนินสำราญ

3) กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ ตัวแทนจากกลุ่มสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในชุมชน นครชุมประกอบด้วย 7 กลุ่มอาชีพต่อไปนี้

- (1) ตัวแทนจากวัดพระบรมธาตุ
- (2) ตัวแทนจากผู้ผลิตและแปรรูปอาหารพื้นบ้าน
- (3) ตัวแทนผู้ผลิตเสื่อลายดอก
- (4) ตัวแทนสิ่งประดิษฐ์และของที่ระลึก
- (5) ตัวแทนจากกลุ่มร้านค้าของฝาก
- (6) ตัวแทนกลุ่มผู้ประกอบการร้านอาหารและเครื่องดื่ม
- (7) ตัวแทนกลุ่มผู้ประกอบการที่พักอาศัย

4) ประชาชนในท้องถิ่น ได้แก่ ผู้อาวุโส และผู้รู้ของชุมชนทั้งชายและหญิงรวมจำนวน 20 คน

5) เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่

- (1) สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดกำแพงเพชร
- (2) พัฒนาชุมชน
- (3) เทศบาลตำบล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประจำตำบล

2. กลุ่มตัวอย่าง เพื่อการศึกษาเชิงปริมาณเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในข้อที่ 2 (เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย) สอบถามประชากรในชุมชนตำบลนครชุม หมู่ที่ 1 – หมู่ที่ 12 จำนวน 400 ตัวอย่าง จากครัวเรือนประชากรจำนวน 3,834 ครัวเรือน (ประชากรจำนวน 10,420 คน (ข้อมูลจากการสำรวจกรมการปกครองอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร, 2548)) โดยได้

ทำการสุ่มตัวอย่างประชากรที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เมื่อแทนค่าตามสูตร ซึ่งได้จากการคำนวณโดยใช้สูตรตามแบบของ Taro Yamane (1973)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของตัวอย่าง

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ค่าความคลาดเคลื่อนเนื่องจากการสุ่มตัวอย่างกำหนดไว้ที่ 0.05

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. **ตัวผู้วิจัย** ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต ตั้งคำถาม จดบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ขั้นตอนการศึกษาสภาพการณ์การท่องเที่ยว ความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ผู้ศึกษาได้พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งนี้ตัวผู้วิจัยได้ยึดหลักการที่เป็นกลาง คือ มุ่งพิจารณาและวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งจากมุมมองของคนภายนอกชุมชน และมุมมองของคนภายในชุมชน โดยมิได้เอาอคติเกณฑ์ของผู้ศึกษาและเกณฑ์ของทฤษฎีเข้าไปยึดยึดหรือตัดสิน หากแต่ผู้ศึกษาได้ใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำ ผู้รู้ และสมาชิกของชุมชน

2. **การใช้แบบสอบถาม** เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชน รวมถึงความรู้ความเข้าใจ ความต้องการในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการศึกษาเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1) ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลเกี่ยวข้องกับผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ เป็นต้น โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check List)

2) ส่วนที่ 2 ข้อมูลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check List)

3) ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ของแหล่งท่องเที่ยว โดยเป็นการแสดงความคิดเห็นทางด้านสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวและความคาดหวังในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบสอบถาม โดยประยุกต์ใช้แบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ

4) ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยประยุกต์ใช้แบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ

3. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เป็นประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้ใช้การกำหนดหัวข้อสำหรับการสอบถาม พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลไว้อย่างกว้าง ๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์ เจาะลึก (In - dept Interview) ได้ทันทีเมื่อปรากฏ รายละเอียดของข้อมูลที่น่าสนใจ โดยมีแนวคำถามดังนี้

- 1) ด้านการเข้าถึง/สภาพการเข้าถึงชุมชนนครชุม
 - ที่ตั้ง ใกล้ถนนสายหลัก หรือถนนสายรอง
 - สภาพของถนนที่เข้าชุมชน
 - ความสะดวกในการใช้ยานพาหนะ
 - รถบริการสาธารณะประจำทาง
 - ทางเดินเท้า
 - การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร
- 2) สิ่งดึงดูดใจและความงามของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน
 - สภาพภูมิทัศน์
 - ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน วิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่
 - แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง มีที่ไหนบ้างที่ส่งผลและเอื้อกับชุมชนและการมีแนวคิดจะร่วมทำกิจกรรมหรือจัดรายการร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นหรือไม่ อย่างไร
- 3) สิ่งอำนวยความสะดวก
 - สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำดื่ม น้ำใช้ โทรศัพท์ ห้องน้ำ สาธารณะ ลานจอดรถ ความปลอดภัย การสาธารณสุข การสุขาภิบาล การให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชนมีหรือไม่ จำนวนเท่าใด คุณภาพ ความสามารถในการรองรับ มีแนวทางการจัดการอย่างไร
 - สาธารณูปโภคระดับสูง ได้แก่ ร้านอาหาร การขายของฝาก/ของที่ระลึก การให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน และบริเวณใกล้เคียง มีหรือไม่ จำนวนเท่าใด คุณภาพ ความสามารถในการรองรับ ระดับการให้บริการ ราคาและอื่น ๆ มีแนวทางการจัดการอย่างไร
- 4) ความพร้อมของชุมชน
 - ความคิดเห็นของคนในท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- ความตระหนักและจิตสำนึก ในคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของชุมชน
นครชุม

5) รูปแบบการท่องเที่ยว

- การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
- การบริหารจัดการสาธารณูปโภค

6) แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

- โครงสร้างขององค์กรการท่องเที่ยวของชุมชน
- การจัดการด้านบุคลากร
- การจัดระบบการดำเนินงาน
- รูปแบบและแนวทางการจัดรายการท่องเที่ยว

4. วิธีการสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการสังเกต 2 ประเภทคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยผู้วิจัยมีส่วนในการทำกิจกรรม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเที่ยว ทั้งนี้เพื่อเป็นการสังเกตพฤติกรรมและท่าทีที่มีต่อชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเป็นสิ่งดึงดูดใจให้กับผู้มาเยือน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตลักษณะทั่วไปของชุมชนทั้งลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

5. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการนี้เพื่อหาข้อมูลแบบสนทนากลุ่ม การรวมกลุ่มในการสนทนา โดยมีวิธีการอยู่ 2 แบบ คือ ใช้วิธีไม่ได้นัดหมาย เป็นการเข้าไปร่วมของผู้วิจัยในการสนทนากลุ่มและทำกิจกรรม และมีการนัดหมาย ซึ่งเป็นการรวมทุกกลุ่มจากประชากรตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จำนวน 4 ครั้ง (การจัดทำเวทีชาวบ้าน) เพื่อการวิเคราะห์หาศักยภาพ แนวทางการจัดการ แนวทางการพัฒนาชุมชนนครชุมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ โดยเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาบทสรุปร่วมกัน

6. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นสมุดบันทึกที่ผู้วิจัยใช้สำหรับการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ ประเด็นและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ของผู้วิจัยเองในแต่ละครั้งของการเข้าศึกษาข้อมูลในพื้นที่

วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลเอง ซึ่งมีข้อมูลหลายด้านที่ต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบกัน เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลซึ่งแบ่งเป็น 5 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง เนื่องจากผู้วิจัยต้องการข้อมูลแบบเจาะลึก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลล้วนมีหน้าที่การงานและมีเวลาในการให้สัมภาษณ์ไม่มากนัก และต้องรอเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลว่างจากการทำงาน ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยเข้าพื้นที่ทุกครั้งจึงต้องทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลให้มากที่สุดเพื่อสะดวกต่อการสนทนาและการนัดหมายในครั้งต่อไป

อีกทั้งเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในแต่ละครั้งจะทำการรวบรวมข้อมูลด้านบริบทชุมชนนครชุมในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดย การสนทนา การสังเกต การสัมภาษณ์ และจดบันทึกข้อมูล

ระยะที่ 2 การสำรวจ เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน สถานการณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความคิดเห็นทางด้านสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวและความคาดหวังในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และข้อเสนอแนะต่าง ๆ โดยผู้วิจัยทำการออกสำรวจ และสอบถามกลุ่มตัวอย่างในชุมชน

ระยะที่ 3 การสังเกตและการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) ที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นไว้ก่อน (กล่าวไว้แล้วในเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย)

ระยะที่ 4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หรือการจัดเวทีชาวบ้าน ดำเนินการ 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันที่ 15 กรกฎาคม 2550 ครั้งที่ 2 วันที่ 18 สิงหาคม 2550 ครั้งที่ 3 วันที่ 1 กันยายน 2550 และครั้งที่ 4 วันที่ 16 กันยายน 2550 โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ร่วมกับกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการ คือผู้ใหญ่บ้าน 12 หมู่บ้าน กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ คือตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ 7 กลุ่ม (7 คน) ตัวแทนจากสมาชิกในชุมชน ตัวแทนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำนักงานเทศบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มละ 1 คน ในประเด็นที่สำคัญของข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในประเด็นที่ผู้รู้จะมีทั้งความคิดเห็นที่สอดคล้อง และความคิดเห็นที่ได้แย้งกันทำให้ผู้วิจัยทราบถึงสาเหตุเบื้องหลังของพฤติกรรมต่าง ๆ โดยผู้เข้าร่วมสนทนาไม่รู้ตัว ส่วนการสังเกต การจดบันทึกในระหว่างการสนทนา (การจัดเวทีชุมชน) มีกลุ่มผู้ช่วยนักวิจัยเข้าร่วมเป็นผู้ช่วยในการดำเนินการ

ระยะที่ 5 ผู้วิจัยจะเข้าไปในพื้นที่ศึกษา เพื่อตรวจสอบข้อมูลและความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รวบรวมมาในแต่ละครั้ง อีกทั้งเก็บข้อมูลในส่วนที่ตกค้างและไม่ครบตามประเด็นที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปรายงานการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)

1) การศึกษาเอกสารเป็นการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยมีความสนใจและได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงได้ศึกษาและค้นคว้าแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากตำราเรียน เอกสารวิชาการ บทความต่าง ๆ และผลงานด้านวิชาการและการศึกษา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่ได้จัดให้ชุมชนของตนเองเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนทำให้ต้องค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดด้านวัฒนธรรมชุมชน การพึ่งตนเองของชุมชนในการดำรงอยู่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนว่าจะมีแนวคิดใดบ้างที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ได้ทำการศึกษา

2) การศึกษาเอกสาร บทความที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนครชุม ซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติชุมชน บริบทของชุมชน โดยแหล่งข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้รู้หรือผู้อาวุโส และสมาชิกในชุมชนนครชุม รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บข้อมูลโดยตรงจากประชากรและพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา จากการจัดเวทีชาวบ้าน การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การ และเป็นการศึกษาต่อเนื่องจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและการตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและตรวจสอบข้อมูล ได้ดำเนินการไปพร้อม ๆ กันกับการรวบรวมข้อมูล โดยมีโอกาสซักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้นำมาด้วยการแลกเปลี่ยนคำถามและแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ พร้อมกับการพิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยการนำมาเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การศึกษา

นอกจากนี้ทุกครั้งที่มีการซักถามและพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และได้พยายามตั้งคำถามให้ชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลช่วยคิดวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ทัศนะของคนในแต่และแง่มุม ซึ่งถือว่าการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วย และนำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ผู้วิจัยได้ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และเพื่อนนักวิจัย จึงทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งถือว่าการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลอีกชั้นหนึ่ง อีกทั้งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นส่วนสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ใช้เวลาทำการศึกษาดังกล่าวจนแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้สามารถที่จะตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้เป็นอย่างดี

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการใช้สถิติ การหาความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการวิเคราะห์ดังนี้

- เกณฑ์การแปลผล จากการแบ่งระดับการประเมินค่า 5 ระดับในแบบสอบถามที่ใช้ภายในชุมชนสามารถนำมาวิเคราะห์ด้วยการกำหนดอันตรภาคชั้น ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{อันตรภาคชั้น (Class Interval)} &= \frac{\text{พิสัย (Rang)}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \end{aligned}$$

ดังนั้นจึงกำหนดระดับศักยภาพโดยแบ่งเป็น 5 ระดับ แต่ละลำดับมีค่าคะแนนแตกต่างกัน 0.80 คะแนน ดังนี้

1.00 – 1.80	หมายถึง	น้อยที่สุด
1.80 – 2.60	หมายถึง	น้อย
2.61 – 3.40	หมายถึง	ปานกลาง
3.41 – 4.20	หมายถึง	มาก
4.21 – 5.00	หมายถึง	มากที่สุด

ในกรณีเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและสถานการณ์ที่คาดหวัง ผู้วิจัยกำหนดว่า ถ้าผลของค่าเฉลี่ยของทั้งสองสถานการณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยค่าของสถานการณ์ที่คาดหวังสูงกว่าปัจจุบัน ผู้วิจัยกำหนดว่าเป็นความต้องการ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1 บริบทชุมชน

1. ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนครชุม

ชุมชนนครชุม ได้สร้างขึ้นในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) ครองราชย์ พ.ศ. 1891 – 1917 ได้สร้างนครชุมขึ้นทางทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ตรงปากคลองสวนหมาก กำแพงเมืองเป็นลักษณะคันดินสามชั้น มีวัดพระบรมธาตุเป็นศูนย์กลาง ปัจจุบันถูกถ้ำน้ำปิงเซาะพังทะลายปัจจุบันมองเห็นแนวกำแพงเมืองเป็นช่วง ๆ

2. สภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลนครชุมตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองกำแพงเพชรไปทางทิศเหนือประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน และมีถนนสายพหลโยธินหรือทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านตำบล

3. อาณาเขตตำบล

เมืองนครชุมตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร ห่างจากจังหวัดกำแพงเพชรไปทางทิศเหนือประมาณ 10 กิโลเมตร มีเนื้อที่ จำนวน 40,625 ไร่ หรือจำนวน 3.50 ตารางกิโลเมตร มีหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 12 หมู่บ้าน โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลทรงธรรม
- ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลอ่างทอง
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลในเมือง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลนาบ่อคำ

4. สถานภาพของชุมชนนครชุม

1) ด้านสังคม

ชาวชุมชนนครชุม มีการดำเนินชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ส่วนการประกอบอาชีพเป็นการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแม่น้ำปิงและลำคลองสวนหมากเป็นเส้นโลหิตหล่อเลี้ยง อีกทั้งรูปแบบของสังคมในชุมชนนครชุม เป็นสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้การดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีความสุข มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นที่มีความผสมผสานกลมกลืน เช่น การจัดงานเพ็ญเดือน 3 ที่วัดพระบรมธาตุ การเผาข้าวหลาม เป็นต้น

2) ด้านวิถีชีวิต

(1) การประกอบอาชีพ

ประชาชนชาวชุมชนนครชุม ในอดีตมีการประกอบอาชีพหลัก ๆ คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ หางของป่า ล่าสัตว์ ค้าขาย และการทำไม้ ส่วนในปัจจุบันอาชีพที่เคยมีความโดดเด่นในอดีตบางอาชีพได้สูญหายไปตามกาลเวลา แต่ได้มีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาทดแทน ดังนี้

1. ทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์
2. ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ
3. พนักงานบริษัท/รับจ้างทั่วไป
4. ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว

3) ด้านที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักของปัจจัย 4 ที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ซึ่งชาวชุมชนนครชุมนั้น มีที่อยู่อาศัยตามสถานภาพของตนและครอบครัว โดยในอดีตการสร้างที่อยู่อาศัยจะมี 2 ลักษณะ คือ

1. ที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนทั่วไป จะเป็นบ้านเรือนที่เป็นฝาขัดแตะ มุงแฝก และพื้นฟาก
2. ที่อยู่อาศัยของชนชั้นปกครอง และผู้มีที่ฐานะ จะเป็นบ้านหลังคามุงกระเบื้อง ฝาไม้กระดาน

ในปัจจุบันรูปแบบของที่อยู่อาศัยได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและยุคสมัย ที่ได้มีการพัฒนา โดยการก่อสร้างที่อยู่อาศัยนั้น บางบ้านสร้างให้มีรูปแบบที่ทันสมัย แต่บางบ้านก็ยังคงสร้างบ้านและอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมไว้

4) การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวชุมชนนครชุมในอดีต ส่วนใหญ่ผู้ชาย จะนุ่งกางเกงแพร สวมเสื้อกุดเสง ผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อห้ายตะเจ็บ ปัจจุบันการแต่งกายเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและยุคสมัยที่ได้มีการพัฒนาประเทศ

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนนครชุมมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเปี่ยมสมบัติตกทอดหรือมีการสืบสานภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ ดังนี้

1) ด้านอาหาร

- (1) เมี่ยง มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาและผลิตเพื่อการจำหน่าย ได้แก่

1. นางกิมเสียะ ปิยะพงษ์ อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๒๒ / ๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

2. นางชะอุ่ม ทิพย์ประสาท อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๔๗/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

(2) ขนมหุ้นบ้าน มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาและผลิตเพื่อการจำหน่าย ได้แก่

1. นางสมถวิล เอกปาน อายุ 91 ปี อยู่บ้านเลขที่ 062 หมู่ที่ 3 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร (ขนมข้าวตอก, ข้าวเหนียวแดง, ข้าวเหนียวแก้ว)

2. นางสาวรณ ตั้งษ์สุวรรณ อายุ 67 ปี อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

ขนมหุ้นบ้าน เช่น ขนมข้าวตอก ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวแก้ว ขนมทองพับ กล้วยกวน มะพร้าวเสวย สับประรดกวน ท้อปี่ถั่ว กระท้อนกวน

2) ด้านดนตรีและการขับร้อง

มีผู้สืบทอดและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีและการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ดังนี้

1. นายเชิด นุ่มพรม อายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 096/1 หมู่ที่ 3 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เช่น การเป่าปี่ ตีกลอง ตีฆ้อง และการขับร้องเพลงพื้นบ้าน

2. นางสาวรณ ตั้งษ์สุวรรณ อายุ 67 ปี อยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เช่น การร้องเพลงพื้นบ้านระบำร้องแก้ว และการเล่นลิเกป่า

3. นางสมศรี เจดีย์ อายุ 56 ปี อยู่บ้านเลขที่ 57/9 หมู่ที่ 3 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เช่น การร้องเพลงพื้นบ้านแม่ศรี เพลงพวงมาลัย เพลงระบำคล้องช้าง เป็นต้น

4. นางลำพู ทองธรรมชาติ อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 3 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เช่น การร้องเพลงพื้นบ้านแม่ศรี เพลงพวงมาลัย เพลงระบำคล้องช้าง เป็นต้น

6) ด้านวรรณกรรม

วรรณกรรมพื้นบ้านของตำบลนครชุม มี 2 เรื่อง ที่สะท้อนและแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ในอดีตของชุมชน ดังนี้

(1) ทู่มหาราช ของเรียมเอง หรือมาลัย ชูพินิจ ซึ่งจะแสดงให้เห็นสภาพสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ของชุมชนนครชุม ในช่วงปีพุทธศักราช 2400 – 2500

(2) ตามรอยเสด็จประพาสต้นพระพุทธรเจ้าหลวง ณ เมืองกำแพงเพชร ของนาย สันติ อภัยราช ซึ่งจะแสดงให้เห็นสภาพสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ของชุมชนนครชุม ในช่วงปี พุทธศักราช 2449

7) ด้านอาชีพ

มีผู้สืบทอดและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพ ดังนี้

(1) ตีมีด

1. นายชำนาญ กุลบุตร อายุ 52 ปี อยู่บ้านเลขที่ 66/4 หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

2. นายเสมอ กุลบุตร อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 66/4 หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

(2) ชุคกลอง

1. นายเชิด นุ่มพรม อายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 096/1 หมู่ที่ 3 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

(3) สมุนไพร

1. นายบุญมี บานเย็น อยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 1 ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

4.2 ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

เนื่องจากชุมชนนครชุมเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานคู่กับเมืองกำแพงเพชร ปรากฏให้เห็นซากโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย ปัจจุบันโบราณสถาน โบราณวัตถุบางอย่างถูกทำลายไปอย่างถาวร บางอย่างยังไม่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ บางอย่างได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ จึงเป็นสิ่งที่น่าค้นหาต่อไปทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา และชุมชนนครชุมยังติดกับคลองสวนหมากและแม่น้ำปิง จึงทำให้ชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของคนที่หลากหลายผสมผสานกลมกลืนและมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

สามารถที่จะจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

1) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ คลองสวนหมาก และแม่น้ำปิง เนื่องจากชุมชนนครชุมเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่คนละฟากฝั่งกับเมืองกำแพงเพชร ซึ่งต่างก็สามารถมองเห็นอีกฝั่งหนึ่ง และสามารถมองเห็นสายน้ำปิงที่ทอดยาวทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้มีความสวยงามทั้งตอนเช้าและตอนเย็น

2) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ งานศิลปหัตถกรรม ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) วัดพระบรมธาตุ

ประวัติความเป็นมา พระบรมธาตุนครชุม สร้างก่อนสมัยพญาภิไธย เดิมเป็นเจดีย์ทรง พุ่มข้าวบิณฑ์สามองค์ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทเสด็จเมืองนครชุม เมื่อปี พ.ศ. 1900 จากหลักฐานจารึกนครชุมใจ กล่าวว่า พระมหาธรรมราชาลิไทกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสุโขทัยเสด็จมาเมืองนครชุม นำพระบรมสารีริกธาตุและพระศรีมหาโพธิ์มาประดิษฐานไว้ ณ วัดพระบรมธาตุนครชุม ผู้ใดกระทำบูชาแก่พระศรีมหาธาตุและพระศรีมหาโพธิ์นั้น มีอานิสงส์ประหนึ่งบูชาพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงบันทึกไว้ในเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร เมื่อเดือน สิงหาคม พุทธศักราช 2449 ความว่า แล้งลงมาขึ้นที่วัดพระบรมธาตุ ซึ่งแต่เดิมเป็นพระเจดีย์อย่างเดียวกับวังพระธาตุ องค์ใหญ่หนึ่งและย่อมสององค์ พญาตะก่าสร้างรวมสามองค์ให้เป็นองค์เดียวกัน แปลงรูปเป็นเจดีย์มอญ แต่ยังไม่แล้วเสด็จพญาตะก่าตาย พระไปจึงได้มาปฏิสังขรณ์ต่อ

(2) วัดซุ่มกอ

สร้างขึ้นอยู่ในเขตอรัญญิกบริเวณทุ่งเศรษฐี อยู่นอกเมืองด้านทิศใต้เจดีย์ประธานเป็นลักษณะเจดีย์ทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยม ส่วนยอดเหนือองค์ระฆังขึ้นไปพังทลายลงหมดแล้ว ด้านหน้าของเจดีย์ประธานมีฐานวิหารขนาดเล็ก ที่วัดนี้ได้ขุดพบพระพิมพ์ เรียกว่า พระซุ่มกอ

(3) วัดเจดีย์กลางทุ่ง

วัดเจดีย์กลางทุ่งเดิมชื่ออะไรไม่ปรากฏหลักฐาน สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 18 – 19 ในสมัยสุโขทัยเรื่องอำนาจ ตั้งอยู่นอกเมืองนครชุมทางทิศใต้ ตัววัดหันไปทางทิศตะวันออก มีคูน้ำโดยรอบ เรียกว่า อุทกสีมา เป็นการจัดแผนผังวัดที่นิยมในสมัยสุโขทัย ด้านหน้าเป็นฐานวิหาร ก่อด้วยอิฐ เจดีย์ประธานลักษณะทรงดอกบัว (สถาปัตยกรรมของสุโขทัย)

(4) วัดหม่องกาล

วัดหม่องกาล ตั้งอยู่แนวถนนโบราณ เรียกว่า ถนนพระร่วงหรือถนนตาพระร่วง สภาพของวัดไม่ได้ถูกทำลายไปมากนักเหมือนวัดอื่น ได้รับการปฏิสังขรณ์จากกรมศิลปากรมีเจดีย์ประธานที่มีรูปทรงงดงาม ขนาดย่อมกว่าวัดลังกาเล็กน้อย มีซุ้มที่ฐานเจดีย์อยู่ 3 ซุ้ม

(5) วัดเจดีย์ทอง

วัดเจดีย์ทองตั้งอยู่บ้านโนนม่วง เป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมขนาดใหญ่ อยู่ใกล้กับวัดเจดีย์กลางทุ่ง เจดีย์มีฐานสี่เหลี่ยมเรียงซ้อนกัน 4 ชั้น และมีคูน้ำล้อมรอบ ได้รับการปฏิสังขรณ์จากกรมศิลปากร

(6) วัดหนองพิกุล

วัดหนองพิกุลเป็นวัดที่สร้างขึ้นในกลุ่มอรัญญิกนอกเมืองทางทิศใต้ วัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูน้ำล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน สิ่งก่อสร้างในวัดหนองพิกุลมีความแตกต่างจากวัดอื่นคือ มีการสร้างมณฑปอยู่ด้านหลังวิหาร ทำหน้าที่เป็นเจดีย์องค์ประธานของวัด ลักษณะของมณฑปเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยม ฐานสูงประมาณ 1.5 เมตร ย่อเหลี่ยมไม้สิบสองทั้งที่ฐานและอาคาร เครื่องบนพังลงมาหมด ซึ่งเดิมเป็นเครื่องไม้ ใช้กระเบื้องดินเผาแบบตะขอเป็นกระเบื้องมุงหลังคา ทรงหลังคาเป็นมณฑปยอดแหลม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่

(7) วัดหนองลังกา

วัดหนองลังกาเป็นวัดขนาดใหญ่ ในเขตอรัญญิกนครชุม ตั้งอยู่นอกเมืองทางทิศใต้ วัดหนองลังกามีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เป็นแบบสุโขทัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 หรือสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทเสด็จเยือนเมืองนครชุม การวางผังวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์หรือมณฑปเป็นประธานวัด ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหาร ผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

มีคูน้ำล้อมรอบสี่ด้าน อันเป็นลักษณะแบบอุทกสีมาของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ที่นิยมแพร่หลายในสมัยสุโขทัย

(8) วัดหนองยายช่วย

วัดหนองยายช่วยอยู่ถัดจากวัดลังกาไปทางทิศตะวันออกห่างจากวัดหนองลังกาประมาณ 200 เมตร เจดีย์วัดเป็นเจดีย์ทรงลังกา ฐานแปดเหลี่ยม และยังมีความสมบูรณ์ตั้งแต่คอระฆังลงมา บริเวณฐานพระเจดีย์มีซุ้มพระ 4 ซุ้ม เป็นซุ้มที่มีขนาดใหญ่แต่ไม่พบพระว่าเป็นลักษณะใด ด้านหน้าวัดมีฐานวิหารขนาดใหญ่ที่ยังมีความชัดเจนมีฐานพระประธานขนาดใหญ่ แต่ไม่มีองค์พระสันนิษฐานว่าถูกทำลายไปพร้อมกับการขุดค้นเจดีย์

(9) ป้อมทุ่งเศรษฐี

ตั้งอยู่นอกเมืองนครชุมทางทิศใต้ อยู่บนถนนพหลโยธิน ก่อนถึงตัวเมืองกำแพงเพชรลักษณะป้อมเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อด้วยศิลาแลง แต่ละด้านมีประตูเข้า บริเวณกึ่งกลางกำแพง ด้านนอกต่อเป็นผนังสูง ด้านในก่อเป็นแท่นหรือเชิงเทิน ต่อจากนั้นก่อเป็นใบสีมา ทุกใบจะมีช่องป็น ภายใน ป้อมมีความกว้าง 83.5 เมตร สูงประมาณ 6 เมตร มีประตูทางเข้าตรงกลางป้อม 4 ด้าน ทางด้านในมีเชิงเทินสามารเดินได้ ตรงฐานป้อมได้เชิงเทินเป็นห้องมีทางเดินเชื่อมต่อกันได้ การก่อสร้างป้อมนี้มีความมั่นคงมากแต่ด้านทิศเหนือถูกรื้อออกเสียด้านหนึ่ง จึงเหลือเพียง 3 ด้าน

(10) วิถีชีวิต และภูมิปัญญาชุมชนนครชุม

เมืองนครชุมเป็นเมืองที่มีความสงบเรียบง่าย มีความปลอดภัยสูง คนนครชุมเป็นคนที่มีความจริงใจ เอื้ออาทร มีความเป็นมิตร ประชากรนครชุมหรือคนนครชุมส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีความผสมผสานกลมกลืนระหว่างคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดีในการสืบสานงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ส่วนภูมิปัญญาของชุมชนที่สืบทอดกันมาในเรื่องของอาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ดนตรีและเพลงพื้นบ้าน อาชีพเฉพาะพื้นถิ่นและสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น

2. สภาพการเข้าถึงชุมชนนครชุม

1) เส้นทางคมนาคม ชุมชนนครชุมเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง มีเส้นทางที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้หลายเส้นทาง และมีเส้นทางเชื่อมโยงเมืองโบราณหรือโบราณสถานมรดกโลกเมืองซากังลาว อย่างสะดวกและปลอดภัย

2) สภาพถนน ตลอดเส้นทางที่เชื่อมโยงเข้าสู่ชุมชนนครชุม เป็นถนนสี่ช่องทางเดินรถ และสองช่องทางเดินรถ แต่ถนนภายในชุมชนเป็นสองช่องทางเดินรถบางช่วงแคบและกว้างไม่เท่ากัน ส่วนสภาพผิวถนนเป็นทั้งถนนที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก และถนนที่ลาดด้วยยางมะตอยตลอดเส้นทาง

3) พาหนะ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงชุมชนนครชุมได้โดยสะดวกด้วยรถส่วนตัว และใช้เวลาไม่มากนักเพราะชุมชนนครชุมตั้งอยู่ติดทางหลวงแผ่นดินสาย นครสวรรค์ – กำแพงเพชร – ตาก หรือนักท่องเที่ยวที่ไม่มีรถยนต์ส่วนตัวก็สามารถใช้บริการรถสาธารณะสองแถวที่วิ่งภายในชุมชน และรถสาธารณะสองแถวที่วิ่งผ่านชุมชน ซึ่งมีบริการตั้งแต่ 06.00 น. – 17.00 น. โดยประมาณ

3. สิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนนครชุม

จากการศึกษาของผู้วิจัยโดยใช้การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ พบว่า สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ของชุมชนนครชุม คือ ระบบไฟฟ้า น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ห้องน้ำสาธารณะ สถานที่จอดรถ ความปลอดภัย ระบบสาธารณสุขและสุขภาพ สถานที่พักแรม ร้านอาหารและเครื่องดื่ม และร้านขายสินค้าที่ระลึก เป็นดังต่อไปนี้

(1) ระบบไฟฟ้าของชุมชนนครชุมมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือนและตลอดสถานที่สำคัญต่าง ๆ ถนน ทางแยกทางเข้าหมู่บ้าน และจุดที่มีการสัญจรปริมาณมาก

(2) น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ของชุมชนนครชุม พบว่ามาจากแหล่งต่าง ๆ คือน้ำประปาจากหน่วยงานราชการทั้งระดับจังหวัดและระดับชุมชน จากบ่อบาดาล และน้ำฝน

(3) ห้องน้ำสาธารณะของชุมชนนครชุม พบว่า ห้องน้ำสาธารณะที่มีไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยวนั้นส่วนใหญ่อยู่ตามสถานีบริการน้ำมัน ตามสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ตามที่เป็นที่พักหรือโรงแรม ร้านขายสินค้าที่ระลึก

(4) สถานที่จอดรถของชุมชนนครชุม พบว่าถึงแม้ถนนและทางเข้าชุมชนจะค่อนข้างแคบ แต่ได้มีการปรับปรุงและขยายเส้นทางในชุมชนบางส่วนให้มีที่จอดรถ และสร้างสถานที่จอดรถตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญรองรับพาหนะของนักท่องเที่ยว เช่น วัด และสถานที่ราชการ เป็นต้น

(5) ความปลอดภัย พบว่า ชุมชนนครชุมมีความสงบเงียบถึงแม้ว่าจะมีการเกิดอาชญากรรมแต่ไม่มากนัก ส่วนภัยธรรมชาติเกิดขึ้นบ้างในบางปีตามฤดูกาล

(6) ระบบสาธารณสุขและสุขภาพ พบว่า ชุมชนนครชุมมีศูนย์บริการสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำอย่างทั่วถึง และมีโรงพยาบาลเอกชน โรงพยาบาลประจำจังหวัดที่อยู่ไม่ไกลมากนักจากชุมชนนครชุม

(7) การจัดการขยะของชุมชนนครชุมเป็นหน้าที่ของเทศบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดเก็บและการนำไปกำจัด

(8) การให้บริการที่พักแรม พบว่าชุมชนนครชุมมีทั้งโรงแรมและรีสอร์ทให้บริการอย่างทั่วถึง อีกทั้งพื้นที่ใกล้เคียงในฝั่งเมืองกำแพงเพชรที่เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกัน โดยรวมแล้วมีที่พักแรมมากกว่า 20 แห่ง

(9) ร้านอาหารและเครื่องดื่ม พบว่าชุมชนนครชุม มีทั้งร้านอาหารและเครื่องดื่มที่เป็นรูปลักษณะตามลักษณะของวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการสืบรูปแบบมาจากบรรพบุรุษเป็นร้านขนาดเล็ก และร้านอาหารและเครื่องดื่มในรูปลักษณะที่ทันสมัยซึ่งเป็นการลงทุนจากกลุ่มทุนภายนอก ที่มีความสะดวกสบาย สะอาดปลอดภัย และสามารถเข้าถึงได้ง่าย

(10) ร้านขายสินค้าที่ระลึก พบว่าชุมชนนครชุมมีร้านขายที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนน้อยมาก ส่วนใหญ่สินค้าที่จำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์อาหารประจำถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นที่นิยมของคนกำแพงเพชรและนักท่องเที่ยว

(11) ศูนย์บริการการท่องเที่ยว พบว่าปัจจุบันชุมชนนครชุมยังไม่มีศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวอยากทราบหรือต้องการสิ่งใดจะต้องสอบถามจากสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร

4.3 ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม แบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนครชุม

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ

ตอนที่ 3 สถานภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนครชุม

ตอนที่ 4 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุม

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนครชุม

สภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุม ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 53.20 มีอายุระหว่าง 41- 50 ปี มากที่สุดร้อยละ 40.50 รองลงมาคืออายุระหว่าง 51 – 60 ปี ร้อยละ 26.00 อายุมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 12.75 อายุระหว่าง 31 – 40 ปี ร้อยละ 10.25 อายุระหว่าง 21 – 30 ปี ร้อยละ 7.25 และอายุต่ำกว่า 21 ปี ร้อยละ 3.25 จากข้อมูลสภาพทั่วไปนี้สามารถอธิบายได้ว่า หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ซึ่งความเป็นเพศชายที่แข็งแรง สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายกว่า และวัฒนธรรมของคนไทยที่ผู้ชายมักได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำทางสังคม

สถานภาพของกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุม พบว่า มีสถานภาพสมรสร้อยละ 75.00 รองลงมา โสด ม่าย และหย่าร้างร้อยละ 10.75, 8.25, 6.00 ตามลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีอายุค่อนข้างสูงจึงเป็นผู้ที่แต่งงานแล้ว ส่วนจำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวระหว่าง 3 – 4 คน ร้อยละ 53.25 รองลงมาคือระหว่าง 5 – 6 คน ร้อยละ 26.25 ระหว่าง 1 – 2 คน ร้อยละ 13.00 ระหว่าง 7 – 8 คน ร้อยละ 6.75 และ 9 คนขึ้นไปร้อยละ 0.75

ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุม พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาร้อยละ 44.00 รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 21.75 มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ร้อยละ 15.50 อนุปริญญา/ปวส. ร้อยละ 7.50 ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 5.00 ปริญญาตรี ร้อยละ 4.25 และสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 2.00 สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาอาจเป็นเพราะว่าการศึกษาภาคบังคับในช่วงที่กลุ่มตัวอย่างศึกษาอยู่มีถึงเพียงระดับประถมศึกษา ประกอบกับแต่เดิมการคมนาคมขนส่งยังไม่ดีพอการเดินทางไปเรียนในระดับมัธยมศึกษาในตัวเมืองจึงเป็นไปได้ด้วยความลำบากและในอดีตโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษายังไม่มี

อาชีพของกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรร้อยละ 38.50 รองลงมาคือธุรกิจส่วนตัว/ค้าขายร้อยละ 23.50 รับจ้างทั่วไปร้อยละ 18.50 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ/ลูกจ้างรัฐบาลร้อยละ 12.75 พนักงาน/ลูกจ้างบริษัทเอกชนร้อยละ 6.75 สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร อาจเป็นเพราะว่าชุมชนนครชุมเป็นชุมชนที่มีสายน้ำปิงและสายน้ำจากคลองสวนหมากหล่อเลี้ยง อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกทำการเกษตร

รายได้ของกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุม พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 5,000 - 10,000 บาท ร้อยละ 60.00 รองลงมาคือ รายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 20.50 รายได้ระหว่าง 15,001 - 20,000 บาท ร้อยละ 5.75 ไม่มีรายได้ ร้อยละ 5.75 รายได้ระหว่าง 20,001 - 25,000 บาท ร้อยละ 3.75 รายได้ระหว่าง 10,001 - 15,000 บาท ร้อยละ 2.75 และรายได้มากกว่า 25,000 บาท ร้อยละ 1.50 ซึ่งจากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างชาวชุมชนนครชุมบอกว่าหากชุมชนสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุมขึ้นได้ ชาวชุมชนนครชุมคงมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว และชุมชนสามารถอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ สืบต่อเนืองไปอย่างยาวนาน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลสภาพทั่วไป

สภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	213	53.20
หญิง	187	46.80
รวม	400	100.00
2. อายุ		
ต่ำกว่า 21 ปี	13	3.25
21 – 30 ปี	29	7.25
31 – 40 ปี	41	10.25
41- 50 ปี	162	40.50
51 – 60 ปี	104	26.00
มากกว่า 60 ปี	51	12.75
รวม	400	100.00
3. สถานภาพ		
โสด	43	10.75
สมรส	300	75.00
ม้าย	33	8.25
หย่าร้าง	24	6.00
รวม	400	100.00
4. จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
1 – 2 คน	52	13.00
3 – 4 คน	213	53.25
5 – 6 คน	105	26.25
7 – 8 คน	27	6.75
9 คนขึ้นไป	3	0.75
รวม	400	100.00

ตารางที่ 1 ต่อ

สภาพทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
5. ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	20	5.00
ประถมศึกษา	176	44.00
มัธยมศึกษาตอนต้น	87	21.75
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	62	15.50
อนุปริญญา/ปวศ.	30	7.50
ปริญญาตรี	17	4.25
สูงกว่าปริญญาตรี	8	2.00
รวม	400	100.00
6. อาชีพ		
เกษตรกร	154	38.50
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ/ลูกจ้างรัฐบาล	51	12.75
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	94	23.50
พนักงาน/ลูกจ้างบริษัทเอกชน	27	6.75
รับจ้างทั่วไป	74	18.50
รวม	400	100.00
7. ระดับรายได้		
ไม่มีรายได้	23	5.75
ต่ำกว่า 5,000 บาท	82	20.50
5,000 - 10,000 บาท	240	60.00
10,001 - 15,000 บาท	11	2.75
15,001 - 20,000 บาท	23	5.75
20,001 - 25,000 บาท	15	3.75
มากกว่า 25,000 บาท	6	1.50
รวม	400	100.00

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

จากการวิจัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มตัวอย่างในชุมชนนครชุม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 53.50 มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก รองลงมาอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 42.75 และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับน้อยร้อยละ 3.75 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับเบื้องต้น อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าไม่จำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชนนครชุมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว		จำนวน	ร้อยละ
เชิงวัฒนธรรมชุมชน (คะแนนเต็ม 14 คะแนน)			
ระดับมาก	11 – 14 คะแนน	214	53.50
ระดับปานกลาง	6 – 10 คะแนน	171	42.75
ระดับน้อย	1 – 5 คะแนน	15	3.75
รวม		400	100.00

ตอนที่ 3 สถานภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมมีความเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ สภาพภูมิทัศน์ ป้ายบอกทาง/ป้ายสื่อความหมาย ความเหมาะสมของตำแหน่งพื้นที่จอดรถ การจัดเก็บขยะ และตำแหน่งจุดตั้งถังขยะ มีความเหมาะสมปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.39) และกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมดังกล่าวมีระดับความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09) เพื่อปรับปรุงสภาพชุมชนทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อรองรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยสภาพการเข้าถึง / เส้นทางคมนาคม ทางเดินเท้า ในหมู่บ้าน การบริการโทรศัพท์สาธารณะ การบริการห้องน้ำ/ห้องสุขาสาธารณะ น้ำอุปโภคและบริโภค การบริการร้านอาหาร/เครื่องดื่ม โดยกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนในปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.40) ส่วนระดับความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมากเช่นกัน (ค่าเฉลี่ย 4.16)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมต้องการให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในทุกรายการเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเยี่ยมชมชุมชนนครชุม

ด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย การชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชน สินค้าที่ระลึก คุณภาพของผู้นำเที่ยวท้องถิ่น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวในระดับความเหมาะสมปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.32) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.08) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมต้องการให้เกิดการพัฒนากิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมชุมชนนครชุม

กลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในสภาพปัจจุบันด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย โดยมีประเด็นเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเยี่ยมชมและใช้สถานที่ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความปลอดภัยด้านสุขอนามัย อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.15) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมต้องการให้เกิดการพัฒนาด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย แต่ในที่นี้มีได้หมายความว่าชุมชนไม่มีความปลอดภัย หากแต่ว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาความปลอดภัยและเป็นการระวังภัยที่อาจจะเกิดขึ้นหากชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ด้านการบริหารจัดการกลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.35) ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่ชุมชนไม่เคยมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการงานด้านการท่องเที่ยว ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09) ซึ่งจากการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พบว่า ชุมชนนครชุมมีความต้องการในการพัฒนาด้านบริหารจัดการ โดยการไปเรียนรู้การบริหารจัดการงานด้านการท่องเที่ยวจากชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ที่มีความคล้ายคลึงกันเพื่อนำมาพัฒนาและปรับใช้ในชุมชนของตนเอง

ด้านที่พักอาศัย กลุ่มตัวอย่างชุมชนนครชุมมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในสภาพปัจจุบัน ที่เกี่ยวข้องกับความสะดวก ปลอดภัย มาตรฐานการให้บริการ จำนวนห้องพัก ราคาห้องพักที่เป็นธรรม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09) ซึ่งจากการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พบว่าชุมชนนครชุมมีความต้องการในการพัฒนาด้านมาตรฐานการให้บริการ ความสะดวก ของที่พักอาศัย หรือโรงแรม/รีสอร์ท ให้มีมาตรฐานเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 3 ระดับความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อสถานภาพปัจจุบันและความคาดหวังในการพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนครชุม

รายการ	ระดับความเหมาะสมของสถานภาพปัจจุบัน		ระดับความคาดหวัง		แปลผล
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	
	ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม				
สภาพภูมิทัศน์	3.34	0.56	3.98	0.84	ต้องการ
ป้ายบอกทาง ป้ายสื่อความหมาย	3.51	0.75	4.12	0.85	ต้องการ
ความเหมาะสมของตำแหน่งพื้นที่จอดรถ	3.39	0.83	4.12	0.85	ต้องการ
การจัดเก็บขยะ และตำแหน่งจุดตั้งถังขยะ	3.35	0.71	4.14	0.87	ต้องการ
รวม	3.39	0.71	4.09	0.85	ต้องการ
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน					
สภาพการเข้าถึง / เส้นทางคมนาคม	3.53	0.79	4.22	0.82	ต้องการ
ทางเดินเท้าในหมู่บ้าน	3.37	0.69	4.07	0.85	ต้องการ
การบริการโทรศัพท์สาธารณะ	3.32	0.38	4.13	0.86	ต้องการ
การบริการห้องน้ำ/ห้องสุขาสาธารณะ	3.39	0.95	4.18	0.82	ต้องการ
น้ำอุปโภคและบริโภค	3.34	0.90	4.17	0.81	ต้องการ
การบริการร้านอาหาร/เครื่องดื่ม	3.42	0.98	4.18	0.85	ต้องการ
รวม	3.40	0.78	4.16	0.84	ต้องการ
ด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว					
การชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิถีชีวิตชุมชน					
ชีวิตชุมชน	3.25	0.82	4.04	0.82	ต้องการ
กิจกรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชน	3.28	0.79	4.11	0.78	ต้องการ
สินค้าที่ระลึก	3.36	1.02	4.10	0.84	ต้องการ
คุณภาพของผู้นำเที่ยวท้องถิ่น	3.38	0.96	4.09	0.87	ต้องการ
รวม	3.32	0.89	4.08	0.83	ต้องการ

ตารางที่ 3 ต่อ

รายการ	ระดับความ เหมาะสมของ สถานภาพปัจจุบัน		ระดับความ คาดหวัง		แปลผล
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	
	ความปลอดภัย				
ความปลอดภัยในการเยี่ยมชมและใช้ สถานที่	3.31	0.98	4.14	0.84	ต้องการ
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	3.31	0.93	4.15	0.85	ต้องการ
ความปลอดภัยด้านสุขอนามัย	3.46	0.99	4.15	0.84	ต้องการ
รวม	3.36	0.97	4.15	0.84	ต้องการ
ด้านการบริหารจัดการ					
สื่อการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว กฎระเบียบ ข้อบังคับ/ ข้อกฎหมายใน ชุมชน	3.34	0.97	4.14	0.86	ต้องการ
ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับ ประชาชน	3.36	0.98	4.11	0.86	ต้องการ
การดำเนินงานของคณะกรรมการ หมู่บ้าน	3.39	0.90	4.09	0.81	ต้องการ
รวม	3.35	0.95	4.09	0.86	ต้องการ
ด้านที่พักอาศัย					
ความสะอาด	3.31	1.10	4.10	0.88	ต้องการ
ความปลอดภัย	3.38	1.01	4.10	0.92	ต้องการ
มาตรฐานการให้บริการ	3.31	1.07	4.08	0.87	ต้องการ
จำนวนห้องพัก	3.42	1.04	4.04	0.95	ต้องการ
ราคาห้องพักที่เป็นธรรม	3.39	1.10	4.16	0.86	ต้องการ
รวม	3.36	1.06	4.09	0.89	ต้องการ

ตอนที่ 4 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุม

ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วม (ค่าเฉลี่ย 3.09) ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนในด้านการร่วมวางแผนอยู่ในระดับปานกลาง ในประเด็นของการวางแผนเพื่อดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน การวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน และการพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการวางแผนและดำเนินงาน ปานกลาง

ด้านการร่วมดำเนินกิจกรรม ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.49) ซึ่งอยู่ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน/หมู่บ้านให้น่าอยู่และมีความสะอาด การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพดั้งเดิมของชุมชนนครชุม การพิจารณากฎ/ระเบียบ/ข้อบังคับของหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน การสอดส่องดูแลผู้ที่ทำลายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่ดีงาม

ด้านการร่วมลงทุน ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.47) และในประเด็นการร่วมลงทุนนี้ มีดังต่อไปนี้ การลงทุนธุรกิจบริการอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว การให้บริการที่พักตามบ้านแก่นักท่องเที่ยว การให้บริการเช่าจักรยานเพื่อชมหมู่บ้าน การจัดทำสามล้อหรือรถยนต์ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว การสาธิตประกอบอาชีพพื้นบ้าน (เช่น การกวนกระยาสารทเมี่ยงชาแกร่งราว การทำอาหารพื้นบ้าน) การให้บริการเข้าเยี่ยมชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนนครชุม การจำหน่ายสินค้าที่ระลึกจากงานหัตถกรรม เช่น เสื้อลายดอก ดอกไม้ประดิษฐ์จากต้นพลับพลึง และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เช่น เมี่ยง กระยาสารท กล้วยกวน

ด้านการร่วมติดตามประเมินผล ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.41) ซึ่งเป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพิจารณาการจัดระเบียบชุมชนเพื่อผลตอบแทนที่เป็นธรรมภายในชุมชนนครชุม การมีส่วนร่วมพิจารณาถึงประโยชน์ หรือผลกระทบที่ได้รับจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน การมีส่วนร่วมในการพิจารณาค่าตอบแทนจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

ตารางที่ 4 ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุมในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม	Mean	S.D.	แปล ผล
การร่วมวางแผน			
การวางแผนเพื่อดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน ชุมชน	3.13	0.85	มาก
การวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน	3.24	0.92	มาก
การพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการวางแผนและดำเนินงาน	3.25	1.04	มาก
รวม	3.09	0.94	มาก
การร่วมดำเนินกิจกรรม			
ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน	3.29	0.84	มาก
การพัฒนาหมู่บ้านให้น่าอยู่ และมีความสะอาด	3.52	0.89	มาก
การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพดั้งเดิมของชุมชนนครชุม	3.62	0.92	มาก
การพิจารณากฎ/ระเบียบ/ข้อบังคับ ของหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมชุมชน	3.49	0.93	มาก
การสอดส่องดูแลผู้ที่ทำลายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม	3.56	0.97	มาก
รวม	3.49	0.91	มาก
การร่วมลงทุน			
การลงทุนธุรกิจบริการอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว	3.28	0.93	มาก
การให้บริการที่พักตามบ้านแก่นักท่องเที่ยว	3.36	1.08	มาก
การให้บริการเช่าจักรยานเพื่อชมหมู่บ้าน	3.35	1.07	มาก
การจัดทำสามล้อ หรือรถยนต์ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว	3.29	1.06	มาก
การสาธิตประกอบอาชีพพื้นบ้าน (เช่น การกวนกระยาสารท เมี่ยงชาทั้ง รวม การทำอาหารพื้นบ้าน)	3.56	1.14	มาก
การให้บริการเข้าเยี่ยมชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนนครชุม	3.49	0.89	มาก

ตารางที่ 4 ต่อ

ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุมในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน	Mean	S.D.	แปล ผล
การจำหน่ายสินค้าที่ระลึกจากงานหัตถกรรม เช่น เสื้อลายดอก ดอกไม้ ประดิษฐ์จากต้นพลับพลึง	3.63	1.05	มาก
การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เช่น เมี่ยง กระยาสารท กล้วยกวน	3.77	0.99	มาก
รวม	3.47	1.03	มาก
การร่วมติดตามประเมินผล			
การมีส่วนร่วมในการพิจารณาการจัดระเบียบชุมชนเพื่อผลตอบแทนที่ เป็นธรรมภายในชุมชนนครชุม	3.47	0.99	มาก
การมีส่วนร่วมพิจารณาถึงประโยชน์ หรือผลกระทบที่ได้รับจากการ จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน	3.46	1.06	มาก
การมีส่วนร่วมในการพิจารณาคำตอบแทนจากการจัดกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	3.33	1.08	มาก
การพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมชุมชน	3.37	1.05	มาก
รวม	3.41	1.05	มาก

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

จากผลการวิจัยเพื่อหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม พบว่าชุมชนนครชุม มีการเสนอสำหรับวางแผนทางการพัฒนาต่าง ๆ ได้แก่ แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แนวทางการพัฒนาความพร้อมด้านบุคลากร แนวทางการพัฒนาด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนารายการนำเที่ยว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนนครชุม

ผลจากการสัมภาษณ์ และการปรึกษาหารือร่วมกันของชาวบ้าน ผู้นำ และผู้อาวุโสของชุมชนนครชุม และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนนครชุม ได้มีการเสนอแนวทางพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุมในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

(1) การคมนาคมและการขนส่ง บริเวณชุมชนนครชุม ซึ่งมีที่ทางหลวงแผ่นดินสาย นครสวรรค์ – กำแพงเพชร – ตาก ตัดผ่าน มีความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แต่ถนน ภายในชุมชนมีความคับแคบ ควรจัดให้มีการจราจรให้สามารถวิ่งได้ทางเดียวเพิ่มความ สะดวกสบาย และเพิ่มความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว

(2) การจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว เพราะวัดพระบรมธาตุเป็น ศูนย์กลางของชุมชนนครชุมและศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม ซึ่ง ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงบริเวณวัดจนสามารถใช้เป็นสถานที่จอดรถได้ จึงควรใช้พื้นที่ภายใน บริเวณวัดพระบรมธาตุสร้างเป็นศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยวของ ชุมชนและอื่น ๆ

(3) ร้านอาหารและร้านขายสินค้าที่ระลึก พื้นที่ภายในวัดพระบรมธาตุนอกจากจะ สามารถสร้างเป็นศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยวของชุมชน ยังสามารถ ใช้จัดตั้งให้เป็นร้านอาหารและร้านขายสินค้าที่ระลึกได้อีกด้วย

(4) ห้องสุขา จากการวิจัย พบว่าชุมชนนครชุมยังไม่มีห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยว อย่างเป็นทางการเป็นส่วน หากนักท่องเที่ยวประสงค์จะเข้าห้องสุขาจะต้องไปใช้ห้องสุขาตามวัด หรือตาม บ้านของชาวบ้าน จึงต้องหาพื้นที่ที่เหมาะสมภายในชุมชนไทยที่ใช้เป็นศูนย์บริการข้อมูลทางการ ท่องเที่ยวของชุมชน และใช้จัดตั้งให้เป็นร้านอาหารและร้านขายสินค้าที่ระลึก โดยใช้พื้นที่ด้านหลัง จัดสร้างเป็นห้องสุขา

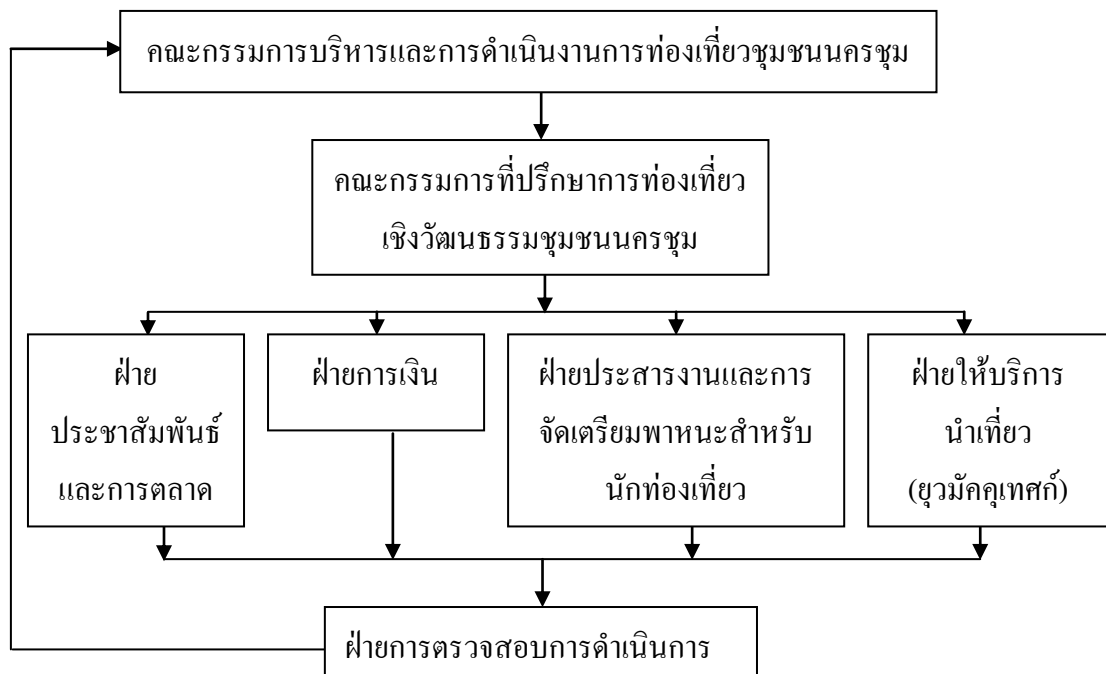
2. แนวทางการพัฒนาด้านบุคลากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

จากการสัมภาษณ์ และการปรึกษาหารือร่วมกันของชาวบ้าน ผู้นำ ผู้อาวุโสของชุมชน นครชุม และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนนครชุม (หน่วยงานภาครัฐและเอกชน) เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความพร้อมด้านบุคลากรของชุมชนนครชุม ต้องการเน้นไปที่การพัฒนา เยาวชนให้เป็นยุวมัคคุเทศก์ นำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมหมู่บ้าน โดยจัดอบรมและให้ความรู้ในเรื่อง ประวัติศาสตร์ของชุมชน ประวัติสถานที่ท่องเที่ยว ความสำคัญและความเป็นมาของงานประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ งานหัตถกรรม รวมทั้งวิธีการนำเสนอและการสร้างความสนใจให้แก่ นักท่องเที่ยว

3. แนวทางการพัฒนาด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

จากการสัมภาษณ์ และการปรึกษาหารือร่วมกันของชาวบ้าน ผู้นำ และผู้อาวุโสของชุมชน นครชุมและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในชุมชนนครชุม (หน่วยงานภาครัฐและเอกชน) เกี่ยวกับการวางแผนการพัฒนาด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบการบริหารจัดการที่ชุมชนต้องการ ปัจจุบันการบริหารการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุมยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเกิดขึ้น การดูแลและการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับภาคเอกชนที่ให้บริการการท่องเที่ยวไม่ถาวรหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม ชุมชนจึงต้องทำการสร้างและเลือกที่จะทำการบริหารจัดการเองโดยมีองค์กรภายนอกเป็นที่ปรึกษา ส่วนคณะกรรมการบริหารและการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาดฝ่ายการเงิน ฝ่ายประสานงานและการจัดเตรียมพาหนะสำหรับนักท่องเที่ยว ฝ่ายให้บริการนำเที่ยว (ยูวมัคคุเทศก์) โดยทุกระดับสมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วม ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 3 แผนภูมิโครงสร้างคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบทางการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม

2) การจัดเก็บและการจัดสรรผลประโยชน์ของชุมชนนครชุม ปัจจุบันชุมชนนครชุมยังไม่เคยมีรูปแบบการจัดเก็บและไม่มีการจัดเก็บค่าเข้าชม เพราะชุมชนเองยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน แต่ถ้าชุมชนเกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนอย่างมีรูปแบบ แนวทางการจัดเก็บและการจัดสรรผลประโยชน์ในอนาคตให้คณะกรรมการบริหารและการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม ร่วมกับคณะกรรมการฝ่ายการเงิน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและชี้แจงยอดเงินรายรับ – รายจ่าย ให้กับสมาชิกในชุมชนได้รับทราบเป็นระยะ ๆ อาจ 3 – 6 เดือนต่อครั้ง เพื่อความโปร่งใสในการทำงานและลดข้อกังขาของชาวบ้าน

3) การติดตามตรวจสอบการดำเนินการ ปัจจุบันชุมชนนครชุมยังไม่มีรูปแบบการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ แต่ถ้ำชุมชนเกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนอย่างมีรูปแบบ สมาชิกในชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบการดำเนินการของคณะกรรมการ และฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อความโปร่งใสในการดำเนินการของชุมชน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน นครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป บริบทชุมชนด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร 2) เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร และ 3) เพื่อศึกษาหาแนวทางและข้อเสนอแนะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ประกอบคำ

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยว และแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้ทบทวนมาในตอนต้นเพื่อเป็นกรอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างภายในชุมชนนครชุม ดังนี้

1. ประชากรหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ เจ้าหน้าที่เทศบาล เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และชาวชุมชนนครชุม ซึ่งมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ตัวผู้วิจัย การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็น แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์ และการจดบันทึก

2. กลุ่มตัวอย่างในชุมชน ซึ่งทำการสุ่มตัวอย่างจากจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชนนครชุมจำนวน 400 ตัวอย่าง ซึ่งมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถาม โดยข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.1 สรุปผลการวิจัย

1) บริบทชุมชน

ชุมชนนครชุม ได้สร้างขึ้นในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) ครองราชย์ พ.ศ. 1891 - 1917 ได้สร้างนครชุมขึ้นทางทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ตรงปากคลองสวนหมาก กำแพงเมืองเป็นลักษณะคันดินสามชั้น มีวัดพระบรมธาตุเป็นศูนย์กลาง ปัจจุบัน ตำบลนครชุมตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีเนื้อที่จำนวน 40,625 ไร่ หรือจำนวน 3.50 ตารางกิโลเมตร มีหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 12 หมู่บ้าน

ชาวชุมชนนครชุม มีการดำเนินชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในอดีตมีการประกอบอาชีพหลัก ๆ คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำของป่า ล่าสัตว์ ค้าขาย และการทำไม้ ส่วนในปัจจุบันอาชีพส่วนใหญ่ คือ การทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท/รับจ้างทั่วไป ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว

ด้านศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม เนื่องจากชุมชนนครชุมเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานคู่กับเมืองกำแพงเพชร ปรากฏให้เห็นซากโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย ปัจจุบันโบราณสถาน โบราณวัตถุบางอย่างถูกทำลายไปอย่างถาวร บางอย่างยังไม่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ บางอย่างได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ จึงเป็นสิ่งที่น่าค้นหาต่อไปทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา

ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม สามารถที่จะจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

(1) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ คลองสวนหมาก และแม่น้ำปิง เนื่องจากชุมชนนครชุมเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่คนละฟากฝั่งกับเมืองกำแพงเพชร

(2) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ งานศิลปหัตถกรรม ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นต้น

ด้านสภาพการเข้าถึงชุมชนนครชุม เส้นทางคมนาคม มีเส้นทางที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้หลายเส้นทาง โดยมีสภาพถนนเป็นทั้งถนนที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก และถนนที่ลาดด้วยยางมะตอยตลอดเส้นทาง ยานพาหนะของนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงชุมชนนครชุมได้โดยสะดวกด้วยรถส่วนตัว หรือสามารถใช้บริการรถสาธารณะสองแถวที่วิ่งภายในชุมชน ซึ่งมีบริการตั้งแต่ 06.00 น. – 17.00 น. โดยประมาณ

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนนครชุม อาทิ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ของชุมชนนครชุม มีระบบไฟฟ้า น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ห้องน้ำสาธารณะ สถานที่จอดรถของชุมชนนครชุม ความปลอดภัย ระบบสาธารณสุขและสุขภาพ การจัดการขยะ การให้บริการที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายสินค้าที่ระลึก และศูนย์บริการการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มีความพร้อมแต่ต้องมีการปรับปรุงและสร้างใหม่ให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ

2) ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนการท่องเที่ยวงเชิงวัฒนธรรมนครชุม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 53.20 มีอายุระหว่าง

41- 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.50 สถานภาพสมรสคิดเป็นร้อยละ 75.00 จำนวนสมาชิกในครอบครัวระหว่าง 3 – 4 คน คิดเป็นร้อยละ 53.25 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 44.00 ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 38.50 มีรายได้ระหว่าง 5,000 - 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60.00

การศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนของกุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 53.50 มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก รองลงมาอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 42.75 และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับน้อยร้อยละ 3.75

ด้านสถานภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน พบว่า ชุมชนนครชุมมีความเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้แก่ สภาพภูมิทัศน์ ป้ายบอกทาง/ป้ายสื่อความหมาย ความเหมาะสมของตำแหน่งพื้นที่จอดรถ การจัดเก็บขยะ และตำแหน่งจุดตั้งถังขยะ มีความเหมาะสมปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.39) และมีระดับความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09) ส่วนโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยสภาพการเข้าถึง / เส้นทางคมนาคม ทางเดินเท้าในหมู่บ้าน การบริการโทรศัพท์สาธารณะ การบริการห้องน้ำ/ห้องสุขาสาธารณะ น้ำอุปโภคและบริโภค การบริการร้านอาหาร/เครื่องดื่ม มีระดับความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.40) ส่วนระดับความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.16)

ด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย การชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชน สินค้าที่ระลึก คุณภาพของผู้นำเที่ยวท้องถิ่น มีระดับความเหมาะสมปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.32) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.08) ส่วนระดับความเหมาะสมในสภาพปัจจุบันด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.15)

ด้านการบริหารจัดการมีระดับความเหมาะสมในสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.35) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09) ด้านที่พักอาศัย มีระดับความเหมาะสม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36) ส่วนความคาดหวังในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09)

3) ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุม

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง เกี่ยวกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนนครชุม พบว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วม (ค่าเฉลี่ย 3.09) ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนในด้านการร่วมวางแผนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการร่วม

ดำเนินกิจกรรม ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.49) ด้านการร่วมลงทุน ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.47) ส่วนด้านการร่วมติดตามประเมินผล ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.41)

4) ความคิดเห็นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

ความคิดเห็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม พบว่า ชุมชนนครชุมมีการเสนอสำหรับวางแผนทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1) ด้านแนวทางการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดชุมชนนครชุม

- ถนนภายในชุมชนมีความคับแคบ ควรจัดให้มีการจราจรให้สามารถวิ่งได้ทางเดียวเพิ่มความสะอาดสบาย และเพิ่มความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว
- ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว โดยใช้วัดพระบรมธาตุเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม
- ควรจัดสร้างร้านอาหารและร้านขายสินค้าที่ระลึก พื้นที่ภายในวัดพระบรมธาตุ
- ควรจัดสร้างห้องสุขาไว้สำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ โดยหาพื้นที่ที่เหมาะสมจัดสร้าง

2) แนวทางการพัฒนาด้านบุคลากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

ชุมชนนครชุม ต้องการเน้นไปที่การพัฒนาเยาวชนให้เป็นยุวมัคคุเทศก์ นำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมหมู่บ้าน โดยจัดอบรมและให้ความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชน ประวัติสถานที่ท่องเที่ยว ความสำคัญและความเป็นมาของงานประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ งานหัตถกรรม รวมทั้งวิธีการนำเสนอและการสร้างความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยว

3) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนนครชุม

- รูปแบบการบริหารจัดการที่ชุมชนต้องการ ปัจจุบันการบริหารการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุมยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเกิดขึ้น
- การจัดเก็บและการจัดสรรผลประโยชน์ของชุมชนนครชุม ปัจจุบันชุมชนนครชุมยังไม่เคยมีรูปแบบการจัดเก็บและไม่มีการจัดเก็บค่าเข้าชม
- การติดตามตรวจสอบการดำเนินการ ปัจจุบันชุมชนนครชุมยังไม่มีรูปแบบการดำเนินการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ

ดังนั้น ชุมชนจึงต้องทำการสร้างรูปแบบและเลือกที่จะทำการบริหารจัดการเอง โดยมีองค์กรภายนอกเป็นที่ปรึกษา ส่วนคณะกรรมการบริหารและการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาดฝ่ายการเงิน ฝ่ายประสานงานและการจัดเตรียมพาหนะสำหรับนักท่องเที่ยว ฝ่ายให้บริการนำเที่ยว ส่วนรูปแบบการจัดเก็บและการจัดสรร

ผลประโยชน์ในอนาคตให้คณะกรรมการบริหารและการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกับคณะกรรมการฝ่ายการเงิน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและชี้แจงยอดเงินรายรับ – รายจ่าย รวมถึงชุมชนต้องการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบการดำเนินการของคณะกรรมการทุกระดับ เพื่อความโปร่งใสในการบริหารและการดำเนินการ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลครั้งนี้ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยใช้แนวคิดและทฤษฎี การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ที่ได้รวบรวมไว้และข้างต้น

การศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมของชุมชนนครชุม โดยพิจารณาจาก 3 องค์ประกอบ คือ 1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) 2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) 3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Burkart and Medlik (1981) ผลการศึกษาพบว่าชุมชนนครชุมมีองค์ประกอบครบทั้ง 3 ด้าน

ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ของชุมชนนครชุม คือ โบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ โดยเฉพาะวัดพระบรมธาตุ และมีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สอดคล้องกับแนวคิดของ Howell (1993) เช่น วิถีชีวิต การทำขนมพื้นบ้าน การเกษตร โดยกิจกรรมเหล่านี้ถือได้ว่าการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นพ่อ รุ่นลูก รุ่นหลาน สืบต่อเนื่องกันอย่างยาวนาน สอดคล้องกับแนวคิดความหมายของวัฒนธรรมของนักวิชาการหลายท่าน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536), เอมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (2544) โดยการสืบทอดศิลปะในการประกอบอาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดผลผลิตออกมาที่เป็นรูปธรรม หรือสิ่งที่จับต้องได้

นอกจากนี้ชุมชนยังมีความน่าสนใจในวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การมีอัยยาศัยไมตรี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามารถปรับตัวเข้ากับคนแปลกหน้าได้ง่าย ซึ่งเอื้อต่อการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีจุดมุ่งหมายในการมาเยือนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนานประการเดียว ซึ่งสอดคล้องกับ Pigram (1993), Smith (1989) ที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมองเห็นวิถีชีวิตของสังคมจากสิ่งต่าง ๆ ที่เห็น เช่น การแต่งกาย การรับประทานอาหาร แบบบ้าน การประกอบอาชีพ ทำให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่าง และแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน

ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ชุมชนมีถนนลาดยางมะตอย และคอนกรีตเสริมเหล็กตลอดเส้นทาง และเป็นถนนที่ผ่านกลางชุมชนและแบ่งชุมชนนครชุมออกเป็น

หลายส่วน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับโครงข่ายคมนาคมของแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้โดยสะดวก สอดคล้องกับแนวคิดของ Mill and Morrison (1990) อย่างไรก็ตามชุมชนก็ยังขาดการเข้าถึงด้านข้อมูลข่าวสาร

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ชุมชนนครชุมมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพียงพอแต่ต้องพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกระดับสูงนั้นชุมชนนครชุมมีทั้งรีสอร์ทและโรงแรม แต่มีจุดอ่อนที่การให้บริการที่ขาดมาตรฐาน รวมถึงจุดอ่อนที่ผู้วิจัยพบคือชุมชนยังขาดความหลากหลายของประเภทอาหาร และยังไม่มีส่วนบริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของชุมชนและศูนย์บริการสินค้าของฝากที่ระลึก

ความคิดเห็นของชุมชนจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง ที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าไม่จำเป็นจะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนได้ทราบอีก แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจถึงรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เพื่อให้เป็นผลปรากฏออกมาในรูปแบบของการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี มีจิตสำนึกของการให้บริการที่ดี แต่ทั้งนี้จะต้องให้ความรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ด้านความต้องการในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการหาความต้องการของชุมชน พบว่า สามารถดำเนินการได้ถ้าหากนำความต้องการเหล่านี้มาสู่กระบวนการวางแผนการจัดการ คือ โครงสร้างขององค์กรการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดระบบการดำเนินงาน และแนวทางการจัดรายการนำเที่ยว จึงอาจกล่าวได้ว่าผลการศึกษาครั้งนี้ชุมชนได้ร่วมวางแผนด้านการจัดการแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวของ Adhikary M. (ดูหน้า 5 – 6) ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าชุมชนควรสร้างกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการนำไปสู่เป้าหมายการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ส่วนด้านความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน จากกลุ่มตัวอย่าง 400 ตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่มีความต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากในทุกประเด็น คือ การวางแผนการร่วมดำเนินกิจกรรม การร่วมลงทุน และการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับทบทิม สุวรรณประภา (2541) ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ต้องการให้มีการพัฒนาฟื้นฟูสภาพถ้าเชิงควา ซึ่งอาจเป็นเพราะแหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาแล้วจะส่งผลให้ตนไม่มีงานทำ แต่ถ้าหากจะมีการพัฒนาประชาชนก็มีความต้องการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ชุมชนนครชุมมีความตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการเสนอให้กลุ่มผู้นำชุมชน มีดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- 1) ควรจัดให้โครงการพัฒนาชุมชนนครชุม เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ในนโยบายหลักของสำนักงานเทศบาลตำบลนครชุม และองค์การบริหารส่วนตำบลนครชุม
- 2) ควรพัฒนาและส่งเสริมให้จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว โดยควรศึกษาช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมโดยไม่ทำให้เกิดความรู้สึกที่เปรียบเทียบเสมือนว่าเป็นการแสดง เช่น การทำขนมพื้นบ้าน การตีมีด การแสดงการขับร้องเพลง และศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น
- 3) ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุมที่ให้บริการสม่ำเสมอ โดยใช้พื้นที่ในบริเวณวัดพระบรมธาตุซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน
- 4) ควรมีการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดกำแพงเพชรกับชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรทำการศึกษาความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ในชุมชนนครชุม
- 2) ควรทำการศึกษาด้านการประชาสัมพันธ์และการส่งเสริมตลาดเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม
- 3) ควรทำการศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและสามารถแข่งขันได้ในตลาด

บรรณานุกรม

- กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2541. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.
กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร.
- กฤษฎา ะการ. 2543. ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของประชาชนตำบล
แม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กาญจนรัตน์ รัตนสนธิ. 2544. การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับเยาวชนไทย:
กรณีศึกษา นักศึกษาระดับปริญญาตรี 4 ปี สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กาญจนา เกรียงยี. 2541. การศึกษาและพัฒนาจังหวัดที่ตั้งวิทยาเขตสารสนเทศเป็นแหล่งท่องเที่ยว
กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ขวัญฤทัย บุญยเสนา. 2544. การวิเคราะห์อุปสงค์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภออุ้มผาง
จังหวัดตาก. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2543. หลักสูตรวิทยุวัฒนธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. 2541. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
กรุงเทพมหานคร.
- ณอมมาลัย ราชภัณฑารักษ์. 2544. มนุษย์กับวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร.
- เดชา ไต๋สูงเนิน. 2543. การบริหารการจัดการการท่องเที่ยวเกษตร กรณีศึกษาบ้านม่วงคำ
ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พจนา สวานศรี. 2542. การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชน. เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร
ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรพรรณ เอกเฝ้าพันธ์. 2537. การวางแผนและการควบคุมโดยงบประมาณ. สำนักพิมพ์พีลิกส์
เซ็นเตอร์, กรุงเทพมหานคร
- พรพิมล วิกรัยพัฒน์. 2542. การประเมินความต้องการในการพัฒนาความรู้เรื่องการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ: กรณีศึกษาผู้เข้ารับการฝึกอบรมมัคคุเทศก์เดินป่าในจังหวัดเชียงใหม่.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พนิตดา สิงห์ครา. 2542. สักยภาพของชุมชนบ้านห้วยฮีในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
แบบโฮมสเตย์. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พัฒนา ราชวงศ์ และคณะ. 2542. การศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ
ตอนล่าง. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2534. ชนบทไทย: การผันแปรในอนาคตภายหลังการพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2537. การมีส่วนร่วมของชุมชน นโยบายและกลวิธี.
สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์. กรุงเทพมหานคร.
- ทับทิม สุวรรณประภา. 2541. ความคาดหวังและความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิฐริน ไล่พันธ์. 2544. ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อุทยานแห่งชาติ
ภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เนตรชนก นันท์. 2542. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาท
ห้วยต้มอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. คณะมนุษยศาสตร์.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- บุญเลิศ เปเร่รา. 2543. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวสหราชอาณาจักรต่อการท่องเที่ยวใน
จังหวัดเชียงใหม่. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ประสิทธิ์ ดงยิ่งยศ. 2542. การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ. กรุงเทพมหานคร
- มธุรส ปราบไพรี. 2542. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว: กรณีชุมชนไทยทรงดำ
บ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัส สุวรรณ. 2534. กวีานพะยานิวศนวิทยาและศักยภาพในการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว
เชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. 2540. มนุษย์กับวัฒนธรรม. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- รัชนิกร เศรษฐโง. 2536. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
กรุงเทพมหานคร.
- รัฐทิตยา หิรัณยหาด. 2544. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการ
ท่องเที่ยว: กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรรณพร วิชานุกร. 2540. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
กรุงเทพมหานคร.

- วีระชัย มงคลพันธ์. 2542. ความต้องการและความพร้อมของประชาชนท้องถิ่นในการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแมปิ้ง อำเภอสี จังหวัดลำพูน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สร้อยศรี อาสาธรรมพกิจ. 2542. การศึกษาเพื่อหาปัจจัยในการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สาคร ถาวงษ์กลาง. 2542. การศึกษาเพื่อวางแผนจัดการพื้นที่ในความรับผิดชอบของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่และ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุคนธ์ แก้วนันตา. 2541. การศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนิสา โพธิ์เตี้ย. 2534. การศึกษารูปแบบการพัฒนาการของชุมชนหัวหินอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุดาพร วรพล. 2540. “การจัดการการท่องเที่ยวและมรดกวัฒนธรรมของชาติ” จุลสารการท่องเที่ยว 2. (เมษายน-มิถุนายน)
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. 2540. องค์การและการจัดการ. สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร. กรุงเทพมหานคร.
- อนุรักษ์ ปัญญาวิวัฒน์. 2542. เอกสารประกอบการสอนวิชาการพัฒนาชุมชน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อัมรา พงศาพิชญ์. 2541. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.
- อรวรรณ พันธุ์เนตร. 2541. การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชนบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- Adhikary M. 1995. Management of Ecotourism. Bangkok: Srinakharinwirot Ynivetsity, (Mimeograph).
- Burkart, A.J. and S. Medrink. 1981. Tourism: Past, Present and Future. (2nd.ed.) Oxford: Butterworth Hrenemann ltd

- Cohen, John M. and Norman T. Uphoff. 1997. Rural Development Participation: Concepts and Measures of Project design, Implementation and Evaluation. New York: The Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Greenwood, D. 1982. Cultural Authenticity. *Cultural Survival Quarterly*. 6,3,27 – 28.
- Howell ,David W. 1993. Passport: An introduction to the travel and tourism industry. 2nd ed. South Western Publishing Co.
- McIntosh, Robert W. and Goeldner , Charles R. 1986. *Tourism Principles, Philosophies*. 5th ed. New York : John Wiley and Sons, Inc.
- Mill, Robert Christie. 1990. *Tourism: The International Business*. New Jersey : Prentice Hall Inc.
- Mill,Robert Christie and Morrison , Alastair M. 1992. *The Tourism System: An Introductory Text*. 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall International Inc.
- Philip Feifan Xie and Geoffrey Wall. 2000. *Cultural Tourism Experiences in Hainan, China the Changing Distribution of Folk Villages*. University of Waterloo, Canada. Fourth International Conference “Tourism in Southeast Asia & Indo-China : Development, Marketing and Sustainability, Chiang Mai, Thailand.
- Pigram, J. 1993. Planing for tourism in rural areas: bridging the policy implementation gap. In Pearce and Butler (Eds.). *Tourism Research: Critiques and Challenges* London: Routledge.
- Resinger, Y. 1994. Tour - Host contact as part of cultural tourism. *World Leisure and Recreation*. 36 (Summer), 24 - 28.
- Smith,V. 1989. *Host and Guests: The anthropology of Tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.